Тыва улус коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң улусчу блогунуң кандидаттары дээш чаңгыс эп-сеткилдиг бадылаан

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

1961 ч. ДЕКАБРЬ 20 СРЕДА № 298 (5088).

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

Өртээ 2 көп.

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Дээди Совединге соңгулдаларның түңнелдериниң дугайында дыңнадыг

СЭКП-ниң XXII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлеринге болгаш области Тыва АССР кыдыр-эде турусканыңа холбаштыр, Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Дээди Совединин бирги соңгулдалары республиканың ажылчы чоннарының политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүнүнүң байдалдарында болуп эрткен. СЭКП-ниң Төп Комитедин болгаш Совет чазакты долгандыр бодунуң сырый каттышканын соңгукчулар декабрь 17-де база катап көргүскеннер, олар соңгулдаларга идепкейлиг киришкеш, бодунуң республиказының дээди органынга совет улустуң төлептиг оолдарын болгаш кыстарын соңгуп алганнар.

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Дээди Совединге соңгулдаларның түңнелдериниң дугайында медээлерни Төп соңгулда комиссиязы округтарның соңгулда комиссияларындан алган.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединин депутаттарының соңгулдаларынга соңгукчуларның ниити санының 99,96 хуузу киришкен. Бадылаашкынга киришкен соңгукчуларның ниити санының 99,32 хуузу депутаттарга кандидаттарга удур бадылааннар. «Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар дугайында Түр Дүрүмнүң» 77 үүлүн барымдаалаарга, күш чок болган деп санаттынган бюллетеньнер чок болган.

«Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар дугайында Түр Дүрүмнүң» 36 үүлүнге үндезилээш, Төп соңгулда комиссиязы материалдарны соңгулдаларның округ бүрүзүнүң аайы-биле чугаалажып көргеш, Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгуттурган депутаттарны бүгү 100 соңгулда округтарының аайы-биле регистрастаан.

Соңгуттурган бүгү депутаттар болза коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң кандидаттары болуп турар. Депутаттарның данзызы моон адаанда парлаттынган.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар талазы-биле Төп соңгулда комиссиязы.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге 1961 чылдың декабрь 17-де соңгуттурган депутаттар

КАПЛУНОВ Андрей Иванович — Баа-Хемниң № 1 соңгулда округу.
ОСКАЛ-ООЛ Владимир Базыр-оолович — Енисейниң № 2 соңгулда округу.
ООРЖАК Доржукай Күдерович — Соңгу-чөөн талакы № 3 соңгулда округу.
БАЙЫР-ООЛ Донгак Балчий-оолович — Мурнуу-чөөн талакы № 4 соңгулда округу.
КОССОВ Николай Николаевич— Транспорттуң № 5 соңгулда округу.
КРУПЕНИНА Таисья Кузьминична — Транспорттуң мурнуу талакы № 6 соңгулда округу.
ДОРУН-ООЛ Василий Дамбаевич— Ленинниң № 7 соңгулда округу.
ВОЛОСНИКОВ Николай Яковлевич—Совхозтуң № 8 соңгулда округу.
САНТЬЕВА Екатерина Ивановна — Октябрьниң № 9 соңгулда округу.
КАНУННИКОВ Александр Иванович — Кооперативтиң № 10 соңгулда округу.
КУУЛАР Канчир-оол Чимитович — Хемниң чөөн талакы № 11 соңгулда округу.
ТРЕСЦОВА Валентина Ивановна— Хемниң № 12 соңгулда округу.
ШИРШИН Григорий Чоодуевич — Чүүлүмнүң № 13 соңгулда округу.
КРАСНЫЙ Сергей Хочекович — Чеховтуң № 14 соңгулда округу.
КЫСЫГБАЙ Николай Имажапович — Топографтың № 15 соңгулда округу.
КУНАА Александр Чайбарович — Ажылчынның № 16 соңгулда округу.
ХУРЕК-БЕН Кертек-оол Кадр-оолович — Заводтуң № 17 соңгулда округу.
КУКАРИН Константин Тимофеевич — Заозерныйның № 18 соңгулда округу.
ДИКУНОВА Александра Михайловна — үлетпүрүүн № 19 соңгулда округу.
КИСЕЛЕВ Петр Тимофеевич — Трактының № 20 соңгулда округу.
СЕРДОБОВ Николай Алексеевич— Ол чарыкы эриктиң № 21 соңгулда округу.
АНФАЛОВ Александр Филиппович — Элегес-Аксының № 22 соңгулда округу.
БАЛГАН Никита Хоочунович — Шыааның № 23 соңгулда округу.
ДОСКАР Демир-оол Донгакович — Каргының № 24 соңгулда округу.
ДОЛЧАНМАА Бай-Кара Шожульбеевна — Шуйнуң № 25 соңгулда округу.
ЧЮДЮК Борис Бааданович — Бай-Талдың № 26 соңгулда округу.
АНЧИМА Хертек Амирбитовна — Кызыл-Дагның № 27 соңгулда округу.
ХОМУШКУ Антонина Сюрюновна — Кара-Хөлдүң № 28 соңгулда округу.
ИРГИТ Тамара Александровна — Тээлинин № 29 соңгулда округу.
ИРГИТ Доржу Айызанович — Эөр-Хавактың № 30 соңгулда округу.
МОНГУШ Семис-оол Улуг-Бораевич —Кызыл-Мажалыктың № 31 соңгулда округу.
ТУПИЦИНА Тамара Евдокимовна — Кызыл-Мажалыктың чөөн талакы № 32 соңгулда округу.
САЛЧАК Даржаа Чамбалович— Ак-Довуракты соңгу талакы № 33 соңгулда округу.
ВНУКОВ Леонид Кириллович — Ак-Довуракты төп № 34 соңгулда округу.
ТОМИЛИН Иван Егорович — Ак-Довуракты мурнуу талакы № 35 соңгулда округу.
АЛДЫН-ООЛ Оюн Телепович — Дөң-Терезиниң № 35 соңгулда округу.
ХЕРТЕК Александра Седиповна— «Барлык» совхозтуң № 37 соңгулда округу.
ТҮГЕР Олег Суваң-Хорлуу — Алдын-Булактың № 38 соңгулда округу.
ЧАВЫДАК Кара-оол Сандакович — Эрги-Барлыктың № 39 соңгулда округу.
МОНГУШ Чигден Ламажыковна — Биче-Тейниң № 40 соңгулда округу.
НАЧЫН Куулар Каа-Хөөевич — Аянгатының № 41 соңгулда округу.
ВАНЮКОВ Константин Григорьевич — Чадааның чөөн талакы № 42 соңгулда округу.
ГАНУШ Зинаида Степановна — Чадааның барыын талакы № 43 соңгулда округу.
ХОВАЛЫГ Очур-оол Шаңмакович — Хайыраканның № 44 соңгулда округу.
КҮЖҮГЕТ Александра Делгер-ооловна — Бажың-Алаактың № 45 соңгулда округу.
ШЫЫРАП Монгуш Какыйлаа — Хөндергейниң № 46 соңгулда округу.
БОЙДУ Николай Сюрюкович — Шеминиң № 47 соңгулда округу.
ТҮРГЕН-ООЛ Александр Каранмаевич — Чыраакының № 48 соңгулда округу.
БОЛДУР-ООЛ Борис Хөлчүкпенович — Хорум-Дагның № 49 соңгулда округу.
ЛОПСАНЧАП Ооржак Чываажыкович — Ийменин № 50 соңгулда округу.
АРТАС Монгуш Баянович — Кызыл-Тайганың № 51 соңгулда округу.
БАЛАБАЙ Мария Матвеевна — Кировтуң № 52 соңгулда округу.
ХЕРЛИГ-ООЛ Ооржак Амыр-Ашакович—Бора-Тайганың № 53 соңгулда округу.
ШОЙГУ Күжүгет Сереевич — Суг-Аксының № 54 соңгулда округу.
ДАДЫМ Ондар Назын-ооловна — Алдан-Маадырның № 55 соңгулда округу.
ТОКА Салчак Калбанхөрекович— Сарыг-Септиң барыын талакы № 56 соңгулда округу.
МАСЛОВА Ираида Семеновна — Сарыг-Септиң чөөн талакы № 57 соңгулда округу.
НОРБУ Тамара Чашоловна — Бүрен-Аксының № 58 соңгулда округу.
ЛОПАТИНА Донна Гурьяновна — Федоровканың № 59 соңгулда округу.
БӨРЗЕК Салчак Самбурович — Ильинканың № 60 соңгулда округу.
ШУКЛИН Серафим Иванович — Көк-Тейниң № 61 соңгулда округу.
ООРЖАК Үдүүне Кылын-ооловна — Саглының № 62 соңгулда округу.
АРЛАҢМАЙ Андрей Мөнгеевич — Дус-Дагның № 63 соңгулда округу.
ШАГДЫР Донгак Сатович — Хандагайтының № 64 соңгулда округу.
ШАРАВИИ Салан Даржаевич — Туранның соңгу талакы № 65 соңгулда округу.
КУРБАТСКИЙ Николай Кузьмич — Туранның мурнуу талакы № 66 соңгулда округу.
САТ Хеппе Севийевна — Өөктүң № 67 соңгулда округу.
ИВАНОВ Григорий Викторович — Тарлагның № 68 соңгулда округу.
ДОРЖУ Маады Чамбылаевич — Хадынның № 69 соңгулда округу.
КОМАНДРИНА Евстолия Михайловна — Кара-Хаактың № 70 соңгулда округу.
ДОСТАК-ООЛ Монгуш Бүкүлдүрешович — Арыг-Бажының № 71 соңгулда округу.
ЧУЕВА Ольга Павловна — Балгазынның № 72 соңгулда округу.
СОКОЛОВ Виктор Александрович — Дүргеннің № 73 соңгулда округу.
САГАН-ООЛ Олег Карламович — Бай-Хаактың № 74 соңгулда округу.
ПАЩЕНКО Валентин Гаврилович — Межегейниң № 75 соңгулда округу.
ОЮН Манар-оол Мадырхевич — Элегестиң № 76 соңгулда округу.
ОНДАР Борбааны Дамдынчаповна—Чедериниң № 77 соңгулда округу.
ТҮМЕНХӨ Сергей Мечикеевич — Хову-Аксының барыын талакы № 78 соңгулда округу.
СУХАЧЕВ Михаил Митрофанович—Хову-Аксының чөөн талакы № 79 соңгулда округу.
ООЛАК Оюн Каваевич — Самагалдайның № 80 соңгулда округу.
ДОРЖУ Дембирел Чиңмитовна — Берт-Дагның № 81 соңгулда округу.
БОРБАЙ-ООЛ Чооду Дарзыгович— Тестиң № 82 соңгулда округу.
ЧИГЖИТ Бараан Самбуевич — Тоора-Хемниң № 83 соңгулда округу.
СЕНДИ Татьяна Эртинеевна — Ийниң № 84 соңгулда округу.
ЧАКАР Соян Сотпаевич — Шагаан-Арыгның чөөн талакы № 85 соңгулда округу.
КУЗЬМИНА Анна Ананьевна — Шагаан-Арыгның төп № 86 соңгулда округу.
МЕНДУМЕ Михаил Клаевич — Шагаан-Арыгның барыын талакы № 87 соңгулда округу.
МОНГУШ Бегзи Дүлей-оолович — Арыг-Бажының № 88 соңгулда округу.
САНЧЫ Көк-Кыс Барзын-ооловна — Торгалыгның № 89 соңгулда округу.
НАМЧАК Сат Комбуевич—Чазтының № 90 соңгулда округу.
ЧАШ-ООЛ Монгуш Сандакович — Арыг-Үзүүнүң № 91 соңгулда округу.
ДӨМҮР-ООЛ Уйнук-оол Дордумович — Хайыраканның № 92 соңгулда округу.
БУДЕГЕЧИЕВ Будегечи Конзулакович—Баян-Колдуң № 93 соңгулда округу.
ПОПОВ Алексей Иванович — Чаа-Хөлдүң № 94 соңгулда округу.
ХУУРАК Анна Тюлюшевна — Үрбүннүң № 95 соңгулда округу.
БИЧЕ-ООЛ Биженей Донгакович— Булуң-Теректің № 96 соңгулда округу.
ЧЫЛБАК Вера Сереевна — Ак-Туругнуң № 97 соңгулда округу.
ДАМБА Александра Кашкаевна— Эрзинниң № 98 соңгулда округу.
КҮНДЕЛ Долзат Хоортаевна — Мөренниң № 99 соңгулда округу.
ШОЙЖУҢ Михаил Белчеевич — Нарынның № 100 соңгулда округу.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар талазы-биле Төп соңгулда комиссиязы.

Чурукта: Кызылда Кооперативтиң № 8 соңгулда участогунда— солагай таладан оң талазынче педагогика институтунуң 3-кү курузунуң студентизи В. М. Афонина, «Тере-Хөл», колхозтуң санакчызы В. С. Доржу, «Чыраа-Бажы» совхозтуң трактористи М. Ч. Санаа, педагогика институтунуң 3-кү курузунуң студентизи Ю. А. Казанцева.

Фото **С. Феоктистовтуу.**

Соңгукчуларның чылыг сөстери

Эртенгиниң 5 шакта-ла Кызылдың пассажирлер АТК-зының клубунда соңгулда участогунче соңгукчулар шуужуп эгелээн. Участоктуң соңгулда комиссиязы бүрүн составы-биле чыглып келген турган. Комиссия кежигүннери болгаш оларның ажылынга дузалажыр актив ажыл хуваалдазын ёзугаар олуттарын шагда-ла эөлепкеннер.

«Кым бир дугаарында бадылаар ирги» деп олар чугаалажып олурганнар. Ам удавас 50 хар харлаар, АТК-ның ажылчыны Вера Ермиловна Янова бир дугаарында бадылаар дээш келген сорулгазын күүседип апкан.

— Коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң улусчу блогунуң кандидады дээш бадылаар мен. Тыва АССР-ниң Дээди Совединин бирги соңгулдазының бо участогунга бадылаашкынны мен бир дугаарында берип турарым аас-кежик-тир деп санап тур мен—деп, ол чугаалаан, бодунуң бадылаашкынын берген.

Ол бөдүүн хөрөөжен ажылчынның чылыг сөзүнге үүлдүгүзүнүп турарын участок комиссиязының кежигүннери илереткен.

Дараазында комсомолчу чолаачы Семен Шанмаевич Тарбастаев кирип келген:

— Бистер, комсомолчулар мурнуку одурутта туруксаар улус бис. Партияның, күрүнеиниң, улустуң хөрөө дээш демиселге мурнакчы болурун оралдажыр бис. Бо бадылаашкынга мурнап келгеннериң бирээзи болганым база-ла эки-дир. Коммунистиг партия, Совет чазак, Төрөөн чурт дээш бадыладым—деп, бодунуң шынчы сеткилин ол илереткен болгаш бадылаашкынын берген.

Пенсионер Иван Трофимович Кашин үшкү бюллетеньни соңгулда хааржаанче суккан. Бистериң совет кижилериниң чаагай амыдыралының дугайында доктаамал сагыш салып турар Коммунистиг партияга, Совет чазаамга өөрүшкүмү бо таарымчалыг үени—байырлалды ажыглап илередип тур мен—деп, бистің корреспондентивиске ол чугаалаан.

— Беш уругну төрөөш кижизиткен мен. 1936 чылдан бээр 25 чыл иштинде чапсар чок ажылчын болуп келдим. Ам 56 харладым. Хоойлу ёзугаар пенсионер болдум. Төрөөн чуртум коммунизмниң калбарган тудуунче кирипкен. Мындыг үени көрүп чурттаары өөрүнчүг-дүр. Мээң ургуларым коммунизм үезинде чурттаар, ажылдаар аас-кежиктиг болганнар-дыр. Совет чазаам делгерезин!—деп Байыр Санчатпаа онза өөрүшкүлүг чугаалаан.

Бо участокка соңгулда болза соңгукчу бүрүзүнүң бедик медерелдиниң, сагылга-чурумнуунуң болгаш чаңгыс эп-сеткилдиниң байдалынга бедик үре-түңнелдиг болуп эрткен.

Депутаттарга кандидаттар турган Николай Николаевич Коссов биле Крупенина Таисья Кузьминична олар республиканың Дээди Совединин депутаттарынга соңгуттурган.

№ 19 участокка

Мында база-ла бадылаашкын— өөрүшкү, хөглөөшкин, байырлал. Даг экспедициязының АТК-зының чолаачылары, «Тыва тудуг» трезинин тудугжулары, автомеханиктиг септелге заводунун, хлеб заводунун ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары — найысылалдың үлетпүрүүг бо участогунуң бүгү соңгукчулары Тыва АССР-ниң Дээди Совединин депутадынга боттарының кандидады эш А. М. Дикунова дээш бадылаашкынын чаңгыс эп-сеткилдиг бергеннер. Олар аныяк республиканың үлетпүр бүдүүрүлгелериниң улам-на шапкын хөгжүлдези, техниктиг депшилге дээш, коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузары дээш бадылааннар.

Республиканың эрге-чагыргазының дээди органының соңгулдазынга Даг экспедициязының АТК-зының чолаачыларының Фолинге болгаш А. Красевка баштаткан ийи бригадалары, коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп хүндүүг атты чедип алган күш-ажылчы чедиишкиннери-биле ужурашканнар. Ол АТК-ның коллективи ниитизи-биле чеди чыл-дың үшкү чылының эрткен он бир айларының бүдүүлге планнарын чедиишкинниг күүсеткен.

Бадылаашкын хааржаанче бюллетеньнер удаа-дараа шуужуп кирип-ле турган. Соңгукчу бүрүзүнүң арын-шырайында өөрүшкү, байырлал шинчизи илдең. «Тыва тудуг» трезинин ажылчыннары Сарыглар Сергей, Тумат Марк олар боттарының өг-бүлези-биле кады бадылап турганнар. Олардан «Кандыг күзел-сорук-биле бадылап тур силер?»—деп сонуургай кааптывыс.

— Коммунизм дээш, төрөөн республикавыстың чечектелиишкини дээш —деп эш Тумат харылаан.

Совет кижилериниң амыдыралчуртталгазын улам-на экижилериниң, коммунизмни тургузарының төөгүлүг Программазын хүлээп алган СЭКП-ниң XXII съездизинин шиитпирлериниң амыдырала боттаныышкыны дээш бүгү тулугжу орус, тыва эш-өөрүм-биле бир дөмей күзел-сорукту бадыладым— деп, эш С. Сарыглар чугаалаан.

М. ОЮН.

Хөглүг чугаалар

Ленинниң шыныг хөрөө
Ленинниң кызыл тугу
Тиилелгеден тиилелгеже аппар чору...

Эртенгиниң 6 шак ажып турда соңгулда участогунче далажып бар чорумда мени мурнаан аныяк соңгукчуларның — Кызылдың өдөө ажыл-агый техникумунуң сургуулдарының ырлажып бар чорааны ол болду. Базымым улам дүргедеп-кеш, № 5 соңгулда участогунда чыглы берген соңгукчуларның агымынче кире бердим.

Өөрүшкүнүң чылыг сөстери, хөглүг чугаалар оон-моон дыңналып кээп тур.

— Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдаларның бүдүүзүнде 18 хар харлаан, коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң улусчу блогу дээш бадылаар аас-кежиктиг болдум. Коммунистиг партия, Төрөөн чурт, коммунизм дээш бадылаашкынымны берип, коммунистиг ёзу-биле өөренир, чурттаар, ажылдаарымны хүлээндим—деп, өдөө ажыл-агый техникумунуң сургуулу Зинаида Балчый болдунуң күзел бодалын илереткеш, бадылаан.

— Соңгулда участогунга мурнап келзимзе-даа бюллетеньни урнаже ийи дугаарында бадырар ужурга таварыштым, аныяктар кезээде мурнуку одурутда болгаш борта база мурнаптылар—деп, Варвара Тимофеевна өөрүшкүлүг чугаалады.

№ 5 соңгулда участогунга бадылаашкын хүннүң ийиги чартыы эгелеп турда барык-ла доосту берген. Өдөө ажыл-агый техникумунуң, № 2 школаның болгаш есе-даа коллективтериниң уран чүүл бөлүүмнериниң киржикчилери соңгукчуларга концертти көргүскеннер.

Өөрүшкүнүң илерээшкини

САМАГАЛДАЙ. Бадылаашкын эгелээр шактың ырак мурнунда районнуң бүгү соңгукчуларының 70 хуузу соңгулда участоктарынга четкилеп келген турган. Коммунистиг болгаш партия кежигүнү эвестерниң улусчу блогу дээш бадылаашкын бүгү соңгулда участоктарынга организастыг эгелээн.

Тес-Хем районнуң Берт-Даг соңгулда участогунга баштайгы бадылаан 72 харлыг Чооду Хаажыктың чугаалааны болза: бистің чуртка чаагайжыдылганы улам чечектелдирери, делегейге тайбыңны болгаш найыралды быжыглаары дээш ленинчи демиселчи Никита Сергеевич Хрущевка четтирдивис! Оон кадыкшылдыг, хөй чылдарда чуртталгазын күзээлинер!

Ак-Эриктиң соңгулда участогунга келген аныяк соңгукчу Ооржак Наксыл-оолдуң бадылап тура чугаалааны болза:

«Көрүнер,
адаарганар,
Мен Совет Эвилелинин
хамаатызы мен».

Районнуң бүгү соңгулда участоктарынга массалыг янзы-бүрү оюнар, солун кинолар даңгаар эртенден орай дүнге чедир улажып турган.

Ленинчи национал политика дээш

Тыва области Тыва Совет Социалистиг Республика кыдыр турузар дугайында ОСРЭ-ниң Дээди Совединин Президиумунуң Чарлыын боттандырып, боттарының дээди органын соңгуур дээш республиканың Дээди Совединге соңгулдалар талазы-биле Кызыл хоорайның Октябрьның № 9 болгаш Хемниң чөөн талакы № 11 соңгулда округтарының соңгукчулары соңгулда участогунга бөлүк-бөлүү-биле кээп турганнар.

Эртенгиниң алды шак четпээнде-ле облпотребсоюзтуң соңгулда участогунга соңгукчулар эңдерлиг келгеннер. Келир үениң садыг ажылдакчылары — садыг-кооперативтиң училищезиниң сургуулу Елена Темүр соңгулда бюллетенин алган, баштай-ла соңгаан. Оон соонда 80 харлыг пенсионер эш Уколовтуң чугаалааны:—Совет улус күрүне эргечагыргазынга киржип, боттарының күш-ажылы-биле аас-кежиктиг чаатай чуртталганы турузуп турарынга аажок өөрүп тур мен. Партияның шынчы оолдар, кыстары дээш бадылаар-дыр мен—дээн.

— Назының улгаткан, күрүне хандырылгазында олур мен. Республиканың дээди органын соңгуп тура Коммунистиг партияга, Совет чазакка өөрүп четтиргенимни база катап илеретпес аргам чок—деп, Иван Кузьмич Махаров бюллетенин хааржакче суп тура чугаалаан.

Садыг-кооператив училищезинин сургуулдары бөлүү-биле барып, бюллетеньнерни ап, боттарының бадылаашкыннарын ленинчи национал политика, коммунизм тургузуушкуну дээш бергеннер.

Бо округтарның соңгукчулары республиканың Дээди Совединге боттарының төлөөлекчилеринге хлеб заводунуң мурнакчы ажылчыны Екатерина Ивановна Сантьева-биле Кызыл аэропортунуң ужудукчузу Куулар Канчир-оол Чимитович оларны чаңгыс эп-сеткил-биле бадылааннар.

Чаңгыс эп-сеткил

ХАНДАГАЙТЫ. Өөр районнуң он соңгулда участоктарының чедизинге бадылаашкын эртенгиниң 7 шак 30 минутада доосту берген. Ол болза чоннуң идепкейин, чаңгыс эп-сеткилдиин, төрөөн партиязының ленинчи Төп Комитедин долгандыр совет кижилериң улам-на сырый каттыжышкынын илередип турар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар хүнүн районнуң ажылчы чоннары күш-ажылчы белектиг уткаан. Чижээ, «Коммунизмче орук» колхозтуң Арыг-Бажы өөт-бараан фермазынга чаа чылда кылыр эге школаның тудуунга хереглээр ыышты бүрүн белеткеп алган. Шак ындыг көргүзүүлер өске-даа колхозтарда хөй.

Анчы соңгукчу

ТООРА-ХЕМ. Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар хүнүн Тоожу районнуң ажылчы чоннары, республиканың бүгү девискээринде ышкаш ёзулуг байырлал шинчилиг эрттирген. Тайгалардан «чымчак алдын» артынган анчылар ол хүнге күш-ажылчы белектерин улаштыр бараалгадып-ла турган.

«Май бири» колхозтуң сураглыг анчызы Ак Даржы-Лама соңгулдалар хүнүнге уткуштур 20 киш болгаш өске-даа хөй олчаларны эккеп киргген. СЭКП-ниң XXII съездизинин төөгүлүг шиитпирлеринге улам-сорук кирген ындыг эрестерни райондан массалыг көргүзүп болур.

Чурукта: беш дугаар соңгулда участогунуң соңгулда комиссиязының кежигүннериниң соңгукчуларга бюллетеньнерни берип турары.

Фото **В. Лутковтуу.**

Бистің республиканың найысылалы Кызыл хоорай эртенгиниң алды шакта карацы хевээр турда-ла, оон чурттакчыларының хөй-ныышкынныг шимчээшкини эгелээн. Олар республиканың Дээди Совединин депутаттарынга боттарының эң дээре оолдар, кыстарын бадылаар дээш соңгулда участоктарынче улаштыр-улаштыр шуужуп чоруп-ла турганнар.

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ БЕШКИ СЕССИЯЗЫ

Декабрь 16-да Москвада Кремльдиң Улуг ордузунга РСФСР-ниң Дээди Совединиң бешки сессиязы бодунуң ажылын үргүлчүлээн. Оон ажылынга эштер **Г. И. Воронов, О. В. Куусинен, Д. С. Полянский** киришкен болгаш оларны депутаттар базаалчылар чылыы-биле уткаан.

1962 чылда республиканың улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң планының дугайында базы бюджединиң дугайында илеткелдериниң талазы-биле депутаттар **Т. Н. Николаева** (ВЦСПС-тиң секретары), **С. Т. Непшекуев** (Адыгей автономнуг область), а ол ышкаш Дагестан АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы **М. Умаханов** олар санал бергеннер.

Хуралды даргалаан РСФСР-ниң Дээди Совединиң даргазы **В. И. Прохоров** 14 крайларның болгаш областарның база 7 автономнуг республикаларның төлөөлекчилери—шупту 23 кижи санал берген деп дыннаткан. Санал бераашкиннерин соксадыр дугайында ол санал киргген. Ол саналды хүлээп алган.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазының орлакчызы, республиканың Күрпланының даргазы депутат **К. М. Герасимов** түннел чүве чугаалаан.

«1962 чылда РСФСР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң күрүне планының дугайында» хоойлуну оон соонда хүлээп алган.

РСФСР-ниң Сан министри депутат **И. И. Фадеевтиң** түннел сезүн дыннаан соонда, «1962 чылда Россияның Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказының күрүне бюджединиң дугайында» Хоойлуну болгаш «1960 чылда РСФСР-ниң күрүне бюджединиң күүселдезинин дугайында РСФСР-ниң Дээди Совединиң доктаалын» сессия чаңгыс үн-биле бадылаан.

Оон дараазында Россияның Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказының, Автономнуг Совет Социалистиг Республикаларының болгаш РСФСР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериниң бюджет эргелериниң дугайында хоойлу төлевилелиниң дугайында илеткелди РСФСР-ниң Дээди Совединиң хоойлулар талазы-биле саналдар киирер комиссиязының даргазы депутат **В. И. Крестьянинов** кылган.

Илеткелди чугаалажып көөрүнге депутаттар: Волгоград облкүүскомнуң даргазы **Н. И. Чмутов**, Кисловодскиниң өкпе зарының улуг диспансериниң эмчизи **Л. П. Шелемова** болгаш Солнечногорскиниң хооркүүскомунуң даргазы **И. В. Григорьев** олар киришкен.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутаттары илеткелди чугаалажып көргеш, «РСФСР-ниң, Автономнуг Совет Социалистиг Республикаларның болгаш РСФСР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериниң бюджет эргелериниң дугайында» Хоойлуну чаңгыс үн-биле хүлээп алганнар.

Оон дараазында сессия РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктарын бадылаарынче шилчээн. Бо айтырыгның талазы-биле илеткелди РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары депутат **С. Д. Орлов** кылган.

Моон-биле РСФСР-ниң Дээди Совединиң бешки сессиязы бодунуң ажылын доосках. (СЭТА).

* * *

СЭКП-ниң XXII съездизинин шиитпирлерин, партияның болгаш чазактың политиказын чаңгыс эп-сеткил-биле чүүлдүгүнүп көргүшкүн, улуг сорулгаларны боттандырар дээш чоргаарал болгаш чаа сорулгаларның чедиишкинниг шиитпирлеттинеринге бүзүрел—бо дээрге, декабрь 16-да Москвага Кремльдиң Улуг ордузунга РСФСР-ниң Дээди Совединиң доозулган бешки сессиязының ажылын тодаргайлап турар чүүл бо-дур.

Совет Россияның улустарының төлөөлери чеди чылдың дөртү чылында РСФСР-ниң улус ажыл-агыйын планын болгаш бюджедин бүгү талазы-биле чугаалажып көрген. Ол планны болгаш бюджетти күүседир чорук чырыткылыг эртенги хүнче республиканың чаа базымы болур.

1962 чылда үлетпүр продукциязының ниити хемчээлин 7,4 хуу көвүдерин төлевилээн. Россияның шөлдеринге тараа культураларның тарылгалары 6 миллион гектарга немей калбарар. Оортан Төрөөн чурт 2 миллиард 200 миллион — 2 миллиард 234 миллион пуд тарааны алыр. Улус ажыл-агыйынга капитал салыышкыннары 8,1 хуу өзер. Беш рубльдің бирөзин-не чурттарга тудуунга төлевилеп турар. Эртем, культура, кадык камгалалы улам хөгжүүр.

Декабрь 16-да сессияның ажылынга эштер **Г. И. Воронов, О. В. Куусинен, Д. С. Полянский** киришкен болгаш оларны депутаттар база алчылар чылыы-биле уткаан.

Эртенги хуралга санал бериишкини үргүлчүлээн.

Индирде—ВЦСПС-тиң секретары депутат **Т. Н. Николаева.** Съездиниң шиитпирлери-биле чепсегленген бистиң партиявыс болгаш улузувус коммунистиг ниитиледи турузарының делгем, чырыткылыг оруунче кирген деп, ол чугаалаан. Партия организацияларының улуртулазыбыле профсөвиледдер күрүне планнарын долдур болгаш ажыр күүседириниң шиитпирлиг факторларының бирөзи болур социалистиг чарыштыг улам ыңай хөгжүдер талазы-биле улуг ажылды чорудуп турар. Ажыл-агый организациялары-биле кады профсөвиледдер комитеттери бүдүрүлге курлавырларының болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң талазы-биле хөй-ниитиниң көрүлдезин бүдүрүлгелерге чорудуп, мурнакчы дуржулганы нептередип, коммунистиг күш-ажыл дээш күчүлүг шимчээшкиниң инициаторлары болуп турарлар. Ам бо үеде коммунистиг күш-ажылдың коллективтери болгаш шалыпчылары дээш ат дээш чарыштра 20 миллион кижи азы үш ажылчынның бирөзи-ле киржип турар деп, ол дыннаткан. 800 бүдүрүлгелер болгаш 192 муң бригадалар коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп атты чаалап алган. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары деп атты үш миллион ажыг ажылчынларга, инженерлерге болгаш техниктерге тывыскан.

Чидириглерге, ажыл-агыйжы эвес чорукка, төтчеглээр чорукка улур. хайыралыр болгаш камнаар чорук дээш демиселди күштелиринин эргежок чугулазын оратор демдеглээн. Сессияга чугаалажып көөрүбиле киирген 1962 чылда улус ажыл-агый планының төлевилелин совет профсөвиледдер бүрүнү-биле деткип турар.

Адыгей автономнуг областың ажылчы чоннар депутаттарының область Совединиң күүскомунуң даргазы **С. Т. Непшекуев** Кубаньда ажыл-херектер эки чоруп турар деп чугаалаан. Экономика болгаш культура чедиишкинниг хөгжүп турар. Үлетпүр бүдүрүлгелер ниити продукцияны бүдүрер талазы-биле бо чылдың 11 айларының планын, а ол ышкаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрер болгаш продукцияның бот-үнезин чигедир талазыбыле планныг көргүзүглерни ажыр күүседкен. Агаар-бойдустуң таарымча чок байдалары турбужежок, Кубаньның колхозтары болгаш совхозтары эткен чылдыындан дыка хей тарааны, зүүтү, сүттү болгаш чуургазарны күрүнеге саткан.

— Боттарының курлавырларын болгаш аргаларын санап көргеш, крайның ажыл-ишчилери тараа бүдүрерин улуу-биле көвүдүр сорулганы боттарының мурнунга салганнар деп, С. Т. Непшекуев чугаалаан. Келир чылда кукурузаның тараазын бүдүрери 500 муң тоннага көвүдээр.

Дагестанның экономиказының болгаш культуразының шапкын хөгжүдениң дугайын **М. И. Умаханов** чугаалаан. Сөөлгү чылдарда ында он-он бүдүрүлгелерни тутпан, Сулак хемде гидроэлектростанция ажытталга кирер, Дагестан АССР-де энергетиктиг күчү ийи катап көвүдээр. Кара-Нагай ховуларда нефтиниң чаа күчүлүг фонтаннары ажылдап турар. Бо чылын республиканың үлетпүрү ниити продукцияны бүдүрер талазы-биле 11 айларның планын ажыр күүседкен. Чер болгаш мал ажылының хөгжүлдезинде эки түннелдер чедип алдынган.

Республиканың дагларда аалларында улуг өскерилгелер болгулаан. Даглыг районнарның үүрмек колхозтарындан барык 100 муң чурттакчылар Каспий далайның болгаш Сулак хемниң чоогунда чавыстарда бажуп келген. Республиканың чуруунда амгы үеним 50 чаа чурттакчылыг суурлары тургустунган, оларда 12 муң ажыг чуртталга бажыңнарын, хей-хей бүдүрүлге болгаш культура-амыдырал тудугларын туткан.

Мурнунда санал берген ораторлар-биле бир демей, М. И. Умаханов 1962 чылда республиканың күрүне бюджедин болгаш улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң планын бадылаар деп санаалды киирген.

1962 чылда улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң күрүне планының болгаш күрүне бюджединиң дугайында илеткелдериниң талазы-биле 14 крайларның болгаш областарның, 7 автономнуг республикаларның депутаттары, күрүне болгаш хей-ниити организацияларның улуртукчулары—шупту 23 кижи санал берген деп, даргалакчы **В. И. Прохоров** дыннаткан, санал бериишкиннерин соксадыр дугайында саналды киирген. Ол саналды хүлээп алган.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазының орлакчызы, Россия Федерациязының Күрпланының даргазы депутат **К. М. Герасимов** түннел чүве чугаалаан.

1962 чылда Россия Федерациязының улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң күрүне планының төлевилелин чаңгыс үн-биле деткип, чүүлдүгүнүп көрген дээрзин депутат чугаалаан. Россия Федерациязының Дээди Совединиң бюджет комиссиязы улус ажыл-агый планын көрүп турар үезинде республиканың экономиказын болгаш культуразын улам ыңай хөгжүдер талазы-биле үнелиг саналдарны киргген. Бар турар четпестерни чайладырынче болгаш курлавырларны мобилизастаарынче угланган хей чугула айтырыгларны санал берген депутаттар айыткан.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даасканын ёзугаар К. М. Герасимовтуң дыннатканы болза, Дээди Совединиң бюджет комиссиязының болгаш депутаттарның киргген бүгү саналдарын чогумчулалдыы-биле көөр.

Түс-түс депутаттарның үнелиг саналдарын тодаргай тайылбырлаап, К. М. Герасимовтуң чугаалааны болза:

— Совет улус чеди чылдың дөртү чылынче долу чогаадыкчы күштери болгаш энергиязы-биле кирип турар. Эш Н. С. Хрущевка баштаткан партияның ленинчи Төп Комитединиң улуртулазы-биле ажылчы чоннар бистиң чүртүвүска коммунизмни тургузарының улуг херээнге чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алырынга күштерин харамнанмас.

Сессия 1962 чылда РСФСР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының дугайында хоойлуну хүлээп алырынче шилчээн. Хоойлуну чаңгыс үн-биле хүлээп алган.

РСФСР-ниң Сан министри депутат **И. И. Фадеев** түннел чүве чугаалаан. Республиканың Министрлер Чөвүлели бюджет комиссиязының саналдарын чугаалажып көргеш, комиссияның чазалгалары-биле чөпшээрежип, оларны хүлээп алыры ажыктыг деп санаан дээрзин ол чугаалаан. 1962 чылда планны болгаш бюджетти күүседир төлөөде ажыл-агыйның иштики курлавырларын ең улуу-биле мобилизастаарының эргежок чугулазын депутат демдеглээн. Ол дугайында бүгү бүдүрүлгелер болгаш ажыл-агый организацияларны бүдүрүкчүлүг өвес чарыгдалдарны узуткаар дээш, ботнунни улам ыңай чиигедир, орулгалыг болур чорукту бедидер, акша болгаш материалдыг хереңгилерни чарыгдаарда шыдтыы камналганы сагыыры дээш демиселди доктаамал чорудары эргежок чугула.

Сессия бюджетти чаңгыс үн-биле бадылап, 1962 чылда РСФСР-ниң күрүне бюджединиң дугайында Хоойлуну хүлээп алган. Бюджеттиң орулгаларын 26.503.507 муң рубль түңге, чарыгдалдарын—27.503.507 муң рубль түңге бадылаан.

1960 чылда республиканың Күрүне бюджединиң күүселдезинин дугайында отчётту бадылаар дугайында доктаалды хүлээп алган соонда сессия хүннүң дараазында айтырыын көөрүнче шилчээн.

РЕСПУБЛИКАЛАРНЫҢ БОЛГАШ ЧЕР-ЧЕР СОВЕТТЕРИНИҢ БЮДЖЕТ ЭРГЕЛЕРИ КАЛБАРЫП ТУРАР

РСФСР-ниң, Автономнуг Совет Социалистиг Республикаларның болгаш РСФСР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериниң бюджет эргелериниң дугайында Хоойлу төлевилелиниң талазы-биле илеткел кылыры-биле хоойлулар саналдаар комиссияның даргазы **В. И. Крестьяниновка** сөс берген.

Совет сан-хөөнү болгаш хамыктың мурнунда бюджетти шын организастаар чорук улус ажыл-агыйының сорулгаларын чогууру-биле планнаарынга база шиитпирлээринге улуг ужур-дузалыг болур деп, илеткелчи чугаалаан. 1959 чылда ССРЭ-ниң Дээди Соведи ССРЭ-ниң болгаш эвилелдешкен республикаларның бюджет эргелериниң дугайында Хоойлуну хүлээп алган. Ол Хоойлу болза демократтыг централизмниң ленинчи принцивин, бистиң күрүневистиң бюджет системазы-биле сан-хөө политиказының чаңгыс эвин барымдаалап турар. Эвилелдешкен республикаларның дээш болбас эргелерин сагыырын болгаш ажыл-агый база культура тургузуушкунунга, сан-бюджет айтырыгларын шиитпирлээринге оларның ролюн улам ыңай бедидерин ол Хоойлу хандырып турар. РСФСР-ниң, автономнуг республикаларның болгаш РСФСР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериниң бюджет эргелериниң дугайында Хоойлунуң төлевилелин ол Хоойлу-биле болгаш Россия Федерациязының Конституциязы-биле дүүштүр ажылдап кылган.

Федерацияның экономиказын болгаш культуразын хөгжүдерине РСФСР-ниң Күрүне бюджединиң ролюн, оон ужур-дузазын Хоойлу төлевилелинде онзалап демдеглеп турар. РСФСР-ниң күрүне бюджеди болза республиканың акша-хөренгилериниң күрүне фондузун тургузарының болгаш ажыглаарының кол сан-хөө планы болур. Күрүне бюджединиң улус ажыл-агый планыбыле тудуш харылзаалының база-ла онзалап демдеглеп турар. Бюджетти ол планга дүүштүр тургузуп турар болгаш Федерацияның улус ажыл-агыйын планныг ёзу-биле база пропорционалдыг кылыр хөгжүдерине эргежок чугула акша-хөренгилерни бюджет хандырып турар.

Чурттуң бүгү-ле хереглелдерин аңаа көргүзүп турар кылыр бюджетти кылып тургузарының база бадылаарының шак ыңдыг көрүмчүрүмүн хоойлу төлевилелинде бызыглаан деп, В. И. Крестьянинов чугаалаан. Ону ажылчы чоннарның калбак киржилгези-биле кылып турар.

РСФСР-ниң бюджет тургузуун республиканың күрүне тургузуу тодаргайлап турар.

РСФСР-ниң республика бюджеди—Россия Федерациязының бюджет системазының кол звенозу. Бир өвес 1956 чылда оон чарыгдалдары 4 миллиард рубль азы РСФСР-ниң күрүне бюджединиң бүгү-ле чарыгдалдарының 43 хуузу болуп турган болза, 1962 чылда ол чарыгдалар 17,3 миллиард рубль азы Федерацияның күрүне бюджединиң хемчээлинің 65 хуузу болур.

Орулгаларның чарыгдалдардан аажа берген түңү РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң эргезинге артып калыр болгаш оон көргени-биле ажыглаттынар деп, хоойлу төлевилелинде баш улур көрүп турар. Автономнуг республикалар болгаш ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтери немей алдынган орулгаларны болгаш орулгаларның чарыгдалдардан ажа берген түңүн база-ла тускайлап ажыглап болуллар.

Россия Федерациязының составында кирип турар автономнуг республика бүрүзү болунуң күрүне бюджедин

Тожу району өлүк тывыжының талазы-биле чүгле бистің республикада эвес, харын Совет Эвилелинде көскү черни ээлеп турар. Ол район Тыва АССР-ге белеткезе чогуур өлүктүн 40 хуузун киирип турар.

Тожунун анчылары күрүнеге чылдың-на ортумаа-биле 200 мың хире рубльдің өлүүн дужаап турар. Кижи санынга опааштыр өлүк тывар талазы-биле Тожу району Совет Эвилелинде бирги черде.

Бо анныыр сезонунда районнун анчылары мурнуку чылдардан дээре көргүзүглерни чедип ап турар. Ол районнун анчыларының дугайын бо арында парлаан.

Чүс чыл чурттаай-даа

Шаанда Тожу районнун девискээринге чурттап турган кижилерни черлик ан-менге төмейлээрден өске чүү дээр. Бир сын ажа бээрге-ле бир-ийи чалыр турар.

Ам кайгамчык каас амыдыралдың ээзи—колхозчу апарым. СЭКП-ниң XXII съездизиниң шиитпирлери бисти чалгыннаалдырып, бурунгаар баштап өрар. А, бистің аныяк облазывысты АССР кыллыр эде тургускан чорук тыва улуска ийи дакпыр өөрүшкү.

Ынчангаш кижи чүгле эки ажылдаксаар-дыр. Бо анныыр сезонунда күрүнеге 19 киш, 50 диин, 1 адыгны өлүрүп дужаадым. Чаарби беш чыл өртерге (ынчаарда 100 харлыг апаргай мен) коммунизм шуут быжыгып турупкан турар. Мындыг үеле кым чурттаксавазыл, ону чедип алыр дээш кым ажылдаксавазыл, 100 хар чурттаай-даа.

Б. ТАЛА.

БӨГҮН БОЛГАШ ДААРТА

(Тожу районда „Совет Тыва" колхозтуң даргазы эш В. Тамдың-оол-биле беседа)

— Чеди чылдың үшкү чылында силерниң колхоз кандыг чедишкиннерлиг болганыл?

— Партиянның төөгүлүг XXII съездизинге чедишкинниг ужуражыр дээш бистің колхозтуң ажылышчилери социалистиг чарыштың түгүн бедик тудуп, бо чылын боттарынга алган хүлээлгелерин хуусаа бетинде 100 хонук бүрүнгаар, тодаргайларга, сентябрьның 20-де күрүнеге эт, дүк, сүт садар планын ажыр күүсеткен. Декабрьның 1-ге чедир күрүнеге пландан дашкаар 25 тонна сүттү саткан болгаш ниитиниң малын өстүрериниң планын бүгү чүүн ийи-биле ажыр күүсеткен.

Шаанда бистің колхозка анныыр ажылы болган, мал ажылы хожудап турган. Сөөлгү чылларда, ылангыя 1961 чылдың эгезинде болган СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң соонда мал ажылы колхозтуң экономиказының кол адыры болуп, дүрген хөгжүп эгелээн. 5—6 чылдар мурнунда бистің колхоз чүгле 50—60 хире инектиг турган болза, келир чылын 1000 баш инектиг апаар, бо дээрге, инек малды өстүрер талазы-биле чеди чыл планында көрүнген чурагайларны 1962 чылда-ла күүседипкени ол болур.

— Амгы үеде колхозчуларның ажыл-херектери кандыгыл, база мурнакчы ишчилерни адап көрүүдерем.

— Бистің чуртувуска коммунизм түргүзуушкунунуң өндүр улуг Программазын бадылаан СЭКП-ниң XXII съездизинің шиитпирлерин бистің колхозтуң ишчилери чаңгыс үн-биле деткээн, ону ам улам ханызы-биле өөренип, амыдыралга боттандырып эгелээн. Колхоз бо чылын 100 мың рубльдің өлүүн күрүнеге дужаар. Ол дугайын бригадир эш Б. Чигжит чугаалап берзин.

Анныыр ажылы-биле чергелештир мал кыштагладыышкыны организаст тыг эртип турар. Тус-тус фермаларда сиген сөөртүр кижилерни, аттарны быжыглаан, ынчангаш малчынар-даа, мал ажылының гускай эртемниглери-даа кыштаглаашкынын эки эртеринге бүзүрелдиг.

Төрээн колхозунуң экономиказын быжыглаар, алган хүлээлгезин күүседир талазы-биле колхоз бүдүрүлгезиниң бүгү-ле адырларында мурнакчыларның саны өзүп турар. Саанчылар Риша Допчуттан, Рая Шой-Сүрүн, Баянчык Кол, Мария Яндай олар 11 айлар иштинде болунга быжыглаан инек бүрүзүнден-не 1600—1700 кг сүттү сагган. Сувай инек кадарчылары эштер Шой-Сүрүн, Севек, хойжулар Шимит, Биче-оол, өшкү кадарчызы Сундуй болгаш өскелер-даа эки көргүзүглерни база чедип ап турар.

— Колхозтуң моон соңгааргы перспективалары кандыгыл?

— Совет Эвилелинің Коммунистиг партиязының XXII съездизинің шиитпирлеринге холбаштыр колхозтуң хөгжүлдезиниң талазы-биле моон соңгааргы чамдык перспективалыг хемчегларни боттарывыстың байдалывыска таарыштыр көрүп турар бис. Мал ажылы оон быжыг чем-сууру чокка хөгжүвес болганда мал чеми культураларның тарылгалын калбартып, мал ажылын механизаттаарын чедип алыр сорулганы салып турар бис.

Инек болгаш ини малдың баш санын улам өстүрериниң хемчегларын ап, эт бүдүрүлгезинге хаван элинің чугулазын көрүп, хаван фермаын организастап эгелээн бис.

Колхозтуң ниити экономиказын көдүрери-биле кады колхозчуларның материалдыг болгаш культурлуг байдалын экижидериниң хемчегларын алыр болгаш колхозчуларның күшажыл төлевиринге чаартылгаларны киирбишаан, назылан кырааннарга, ажылдаар аргазын ышкынганнарга пенсия тыпсыр, ол ышкаш колхозтуң күсели-биле колхозчуларны курорттарга, дыштанылга бажыңнарынга дыштандырарын амты турганындан улам калбартыр.

Колхоз болунуң дыштанылга бажыңының тудуун эгелээн болгаш келир чоокку үеде ажыглалга киирер. Сезоннуг ажылдар үезинде хөй-ниитиниң чемненилгезиниң байдалын экижидер болгаш өске-даа хемчегларни алыр сорулга салдынган.

«Совет Тыва» колхозтуң бөгүнгү болгаш чоокку үеде байдалы мындыг. Ам ол колхозтуң тывыш бригадазының бригадири. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депуталы эш Бараан Самбууевич Чигжитке сөстен берээл.

ЧАРЫШКА АШТЫРБАС БИС

— Хөй «чымчак алдынны» күрүнеге дужаар төлээде, эки белеткел херек. Анчыларның аш-чеми: далганны, сухарайны, шайны, ол ышкаш таакпыны, боо огун, какпаларны, хаактарны, 595 чарыны, 35 аътты сентябрь 25-ке чедир белеткээн бис.

Колхозтуң 196 анчылары (оларның 142-зи доктаамал анныар кижилер) 32 звеноларга үстүп алгаш, тодаргай хүлээлгелерни ап, 1853 киштн, 40 мың диинни колхозтуң өөмүнээзинден күрүнеге дужаар дээш чорутканнар. Анчылар чоруткан соонда бүдүн чартык ай эрткенде оларның чамдыктары кээп эгелей берген.

Анчыларның олчазы арбын. Олар эрткен чылдың бо үезинге дениээрге киштн 2 катап, диинни 3 катап хөйнү, азы 1514 киштн, 23000 диинни, 6 адыгны болгаш өске-даа анчарны өлүрген. Ам келген 160 анчылардан алган социалистиг хүлээлгезин ажыр күүсеткен анчылар хөй. Чижээ, Серинчик Бараан 31 киш, 136 диин, 1 бөрүнү, Дамдын Сыбаан 21 киш, 230 диинни, 85 харлыг хоочун анчы эш Далдай 14 киштн, 200 диинни, 73 харлыг Н. Шоончуур 13 киш, 160 диинни, хөрөөжен анчылар К. Арапмаа 1 киш, 305 диинни, Б. Шанныкпан 5 киш, 60 диинни, Серен-Долгар 3 киш, 206 диинни, 1 кырганы дужааган.

Колхозта партия организациязы звено бүрүзүнге-ле бир-бир агитаторларны быжыглаан турган. Агитаторлар Бараан, Сыбаан, Дамдын, Лузужук олар СЭКП-ниң XXII съездизинің ажылының дугайында суртаал ажылын доктаамал чорутканнар, оларның звенолары хүлээлгезин хамыкты мурнай күүсеткен чорук таварылга эвес, суртаалчыларның эки ажылының түннели. Келген анчылар-биле төөгүлүг съездиниң эрткен түннелериниң дугайында кежээлерни эрттирип, ам анныар чоруптарда съездиниң материалдарын ханызы-биле өөренир кылдыр тыйылбыр ажылын чорудуп турар бис.

Катап аттанган анчыларның кол анныар чери Серлиг-Хемге 10 тонна ажыг аъш-чемни, ок-чемзекти чедирери-биле белеткээн бис. Бо хире хөй чүүктү ынаар аттыг, чарылыг чедирер арга барык чок, а самолёт хонар черни хар дуй хөртүктеп каан. Ынчалза-даа Кызыл аэропортунуң ужудукчулары биске дузалаанынга «четтирдивис» деп өөрүшкүвүс илередип турар бис. Бистің дилээнивис ёзугаар республиканың хоочун ужудукчуларының бирээзи эш Чимит «АН-2» самолёттуң дугуюнун орнунга тускай хаакты таарыштыр быжыглаан, 800 кг хире чүүк-биле Серлиг-Хемге чеде берген. Чадаг кижи дужун чыдар кылын хөртүкке самолёттуң ол бидилиннбиле хондурупкан. Оон дараазында ийи хүнде ужудукчулар бүгү чүүктү чедиргеннер.

Бисте өлүк тывыжының ажылында четпестер ам-даа бар. Колхозтуң девискээринде анныг черлерни шын ажыглап шыдавайн турар бис, оон түннелинде анчы звеноларның кежигүннери туралаан-на черлеринче чоруптар, ынчангаш кым, кандыг звено кайдал деп чүве безин эки билдинмес. Тараа тарыыр черлерни тускай чурум ёзугаар ээлчештирип турар, а анныар черни база ынчаар ажыглаары кол чүүл болуп турар, ону боттандырары бистің хүлээлгевис.

Анчыларның эккеп турар киштерининң, диниңнериниң болгаш өске-даа өлүүнүн шынары ам-даа куду. Оон ужурунда киштерниң кежинде ханныг, үстүг, чубтуг черлерин аштаар ээлээн каш колхозчуларны тускайлаар ужурга таварышкан бис.

Бистің анчыларывыс «Май 1» колхозтуң анчылары-биле социалистиг чарыштыг. Амты байдалды эш көөрге кайы-даа колхозта байдал барык деп. Ынчангаш чарышка аштырбас дээш бар аргаларны четче ажыглап ажылдаар бис, хамык ужур анныыр ажылын шын организастап ажылдаарында. Чүгле бо таварылгада өлүк тывыжының чыл планын күүседип болур.

Боо эдер-ле — олча!

Тайганың дазылын-даа, сынның сыразын-даа эндевес, бир шыгааганда бир киштн, ийи шыгааганда ийи киштн адып алгаш кээр, эрес-омак тожу анчылардың бирээзи — Бараан Дажырган дизе частырыг чок. Биртээ, анчының адак-бышкаа чиик, хар-хөртүктү, хорум-шыргайны чиик базып эртер, соокта бөрүнүң халбанын дужурбес, хар терен дээш доктаавас-даа чүве болганда, ындыг анчының ынак Төрээн чуртунга киирер олчатывыжы арбын болуру чугаажок. Дажырган шак ындыг эрес-соруктуг, мергежилдиг анчыларның бирээзи.

Оон эрткен анчы оруу солун. Бир-ле катап ол анныар чоруп турган дээн даг-иргекти (эр адыгны) балыглапкан. Оозу ажынып хорадааш, Дажырганның сыр соондан, даглан чуулган кара даш дег, сүрүплеткен. «Анчы кижи карак чивеш дээр аразында боозун хараалдаптар, бодалын оожургадыптар» деп тайга анчыларының чугаалажып турары ышкаш, ындыг болган. Дажырган улуг-ла чоон пешке ажыттылы турупкаш, хол-бутка дээр-дегбес бо-ла келген даг-иргектің хөрөөнге боозун дегаан чоруй чуй адып дужүрген. Бо ышкаш берге таварылгаларны ол каш удаа шыдажып эрткен. Араатан бөрү даг-биле удаан дезип чоруп берзе-даа, ас, кыраа үнүр солуп көшсе-даа, киш, диин шыырга келгеш, изин будалдыраа-даа, аныяндан анныар өскен Дажырган анчы, ону канчап чоон-даа турган, ыяавыла истеп тыптар. Боо эдер-ле, — олча бүдер.

Тожу — чүгле Тыва республиканың эвес, а бистің чуруттун өлүк-биле эң-не байлак черлериниң бирээзи. Оон анчылары Төрээн чуртка «чымчак алдынны»—өлүкту чыл бүрү хөй-хөйүбиле дужаап турар. Ол олча-тывышта «Совет Тыва» колхозтуң мергежилдиг анчызы Дажырганның улуг-хуузу база кирген. «Бистің анныар тыпкан өлүүвүс Төрээн чуруттун чаагай чоруу дээш демиселге киржир ужурлуг»—деп, ол чоргаарал-биле чугаалап турар.

Бо анныыр сезонунда анчы Бараан Дажырган 25 киштн, 150 диинни өлүрген, дужаар деп хүлээлгени алган. Чаат-Чазы деп черже чорааш, ол бирги анныашкынын ээн келген: олчазы 31 киш, 100 диин, 2 адыг болган. Чүгле алган хүлээлгеге доктаавайн, оон хөй өлүкту дужаар дээш, Дажырган база катап анныар үнүпкен.

Н. КОЛ.

«Май 1» колхозтуң анчызы Шанчымаа Хөлбеновна Ак 300 диин өлүрер хүлээлгени алгаш, декабрь 1-ге чедир 286 диин, 3 кыраны өлүрген. 64 харлыг анчы үгбай баштайгы анныашкынын келгеш, аалынга чүгле 4 хонгаш, ийиги анныашкынче хүлээлгезин чедир күүседири-биле чорупкан.

Чурукта: Ш. Ак ийиги анныашкынче аттанытарының мурнунда.

ҮЛҮҮВҮС КИИРЕР БИС

Тожу районнун «Май 1» колхозунуң эр, хөрөөжен анчылары 1961—1962 чылдарның анныыр сезонунче Совет Эвилелинің Коммунистиг партиязының XXII съездизинің ажытынар хүнүнге чедир 4 хонук арткан турда аттанганнар.

Анныыр сезонун чедишкинниг эрттирерде анаа белеткел ажылдары чугула черни ээлеп турар, ынчангаш колхоз баштаар чер анның хөй чыылган черлерин тыварыбиле тус-тус черлерже ээлээн каш анчыларны баш улур чоруткан. Ол ышкаш анчыларның кол анныар черлери Толбу-Хөлге, Буланбуккa анчылар чурттаар бажыңнарны кылган. Чаваштын Улуг-Чазы деп черге 1 бажыңны, складты туткан болгаш анчыларга аъш-чем, дериг-хөрөкселдер чедирип бээр самолёт хонар черни аштап, белеткээн.

Колхозтуң 203 анчылары мунар 600 ажыг чарыларны ортумактан өөр күштүг кылдыр семирткен. Анчылар тайгаже үнүпкен үеде оларның өг-бүлелериниң одаар ыяжын баш улур сөөртүп берип, четчир санныг акша авансызын үндүрүп берген. Колхоз төвүнге анчыларның эккелген өлүүн хүлээп алыр тускай бажыңны туткан.

Үнелиг анны—киштн анныар 18, диниңнээр 13 звеноларны тургускаш, анчыларның ниити хуралын эрттирген бис. Ол хуралга звено, анчы бүрүү тодаргай социалистиг хүлээлгелерни алган. Звено бүрүзүнге-ле бир агитаторну быжыглаан.

Партиянның XXII съездизинің ажыттынган хүнүнде бистің анчыларывыс анныар черлеринге колдуунда-ла четкилей берген турган. Төөгүлүг съездиниң ажылының хүн бүрүде ханчаар эртип турганының дугайында дыннадыгны хүннүн-не дыннап таныжары берге турганыла шын, чүге дизе, колхоз төвүнден үнген почтачы кижи анчыларга чедир 3—4, а агаар-бойдустун байдалы багай үеде 5—6-даа хонуп чедер болгай.

Съездиниң материалдарын анчылар боттарының турлагларында бажыңнарынга, кежээки одаглар чырыынга таныжып турар үеде, анчы бүрүзүнүң өөрүшкүзүн чүү дээр! 20 чылдар иштинде бистің чуртувуска коммунизмниң материал-техниктиг базазының тургузарда кижи бүрүзү каш дакпыр күш-биле ажылдаар деп чүвени анчылар угаап, съездиниң ажылын бүгү совет улус-биле бир дөмей чаңгыс үн-биле деткиш, улуг сорук киришкиннинг аннап эгелээн.

Бо анныыр сезонунда бистің анчыларывыс күрүнеге 2043 киштн, 60000 диинни болгаш өске-даа өлүкту дужаар планныг. Баштайгы ээлчегде тайгаже аттанган анчылардан 128 кижи келген, олар ам тайгаже катап аттанып каннар. Бо чылын ан-өлүк эрткен чылдардан элбек, ынчангаш бистің баштай келген анчыларывыстың олчазы багай эвес болган.

Колхозтуң анчылары бо хүннерге чедир 2047 киштн, 20000 ажыг диинни, 43 кызыл күзенни, 8 дырбактыгны, 8 адыгны, 3 чекшени, 2 бөрүнү өлүрген. Ынчаарга бо сезонда киш анныар планывысты күүседипкенивис ол, ынчангаш ам-даа киш өлүрериниң чепшээрелин алыр бис.

Келген анчылардан дээре көргүзүглүг болганнар: Ондарай Мерген—24 киш, 460 диин, 7 күзен, Будет Оюн-оол — 30 киш, 101 диин, 1 күзен, хоочун анчы Ак Деверек—33 киш, 75 диин, 2 күзенни дужааган. Эш Деверектің удурткан звеносу боттарынга алган хүлээлгезин долузу-биле күүседкен. Аныяк анчы Күндүрге Шыдыраа—20 киш, 105 диин, а Тоора-Хемниң ортумак школазының эрткен чылгы доозукчузу, ам төрээн колхозунда ажылдан турар Ичин-Норбу Мишкей-оол—17 киш, 48 диин дужааган.

Анныыр тывыжынче бистің 26 хөрөөжен анчыларывыс аттанган. Олар эр улус-биле бир дөмей ыракы черлерже чоруткан болгаш баа-ла багай эвес көргүзүглерни чедип алган. Чижээ, колхоз тургустунуң келген үеден бээр анныар келген хөрөөжен анчы Ак Шанчымаа—286 диин, 3 күзен, а Мээлы Норжумаа 420 диинни дужааган. Бо ийи анчы тайгаже катап чорупкан.

Өлүрген анныарның кежиниң шынарын экижидер сорулга-биле колхоз төвүнде тускай бригаданы тургускан бис. Олар киш, диин болгаш өске-даа анныарның кештериниң үзүн, чугун аштап турар.

Колхозчу анчыларның материалдыг сонуургалынга таарымчалыг бир чүүл болза оларның өлүрген өлүүнүн өртөөн күш-хүнү-биле эвес, акша-биле төлеп берип турары болур. Бис анчының өлүрген киштериниң ниити өртөөнин 42 хуузун, диниңнің 57 хуузун болгаш өске анныарның 70 хуузун акша-биле төлеп берип турар бис. Бо чорук колхозчуларның культурлуг амыдыралының таартылгазынга улуг идигни берип турар.

Анныыр ажыл-агыйының чорудулгазын экижидип тургаш, боттарывыска алган хүлээлгевисти күүседип, СЭКП-ниң XXII съездизинин шиитпирлерин амыдыралга боттандырып киришкен совет улустун чайыннанчак ажыл-ижинге үлүүвүстү киирериге турушту бис.

А. САЙЫЛГА,
«Май 1» колхозтуң тывыш бригадазының бригадири.

Бо арынны «Шынның» ажылдакчызы эш АИР организастаан.

Аныяк анчы

«Күс-даа эгеледи, кышка улур бүгү-ле белеткелди тургузуңар!» дээнзиг хүннүңне сарыг бүрү немежип, кадарчы кижи кыштаанче, тарбаган, адыг—иҗээнинче далажып, анчы кижи аяксавазын, идик-хевин, ок-чемзээн белеткеп турар үениң келгени бо-ла болгай. Тожунун хоочун анчыларының сагыш-сеткилинге, үйгу-дүжүнге ан-менин сүрүп анныар арысканныг, арзан-корзан, кадыр-каскаатыг тайгалары көстүп кээп турар апарган.

Буҗуктары бирээзинден бирээзинче тутчу берген, салбак дег бүрүлерлиг, чагган харныдаа, чаагай хүннүң хереллерин-даа бодунун алаанче эрттирбейн турар, хады, шиви, пеш, чойганның ораны — улуг тайга — өдүгенниң оглу Михаил Чигжиттің караанга бөлүк-бөлүк диниңнээр пештерлиг, ос-хорумнуг киш ораны — Улуг-Дагның артыы ийи-даа көстүп кээр турган.

Чамдык анчылар анныыр сезонунга чежеаа эки белеткенип алгаш, тайгаже аттанытар үе келирге далашканының хараазы-биле чамдык херекселлерин далга каапкаш, доорзунга хонган шивизин, одаан долгандыр дилеп-дилеп, хонук чоруур черинден-даа дедир чангаш баар таварылгалар тургулаар.

«Совет Тыва» колхозтуң аныяк анчызы, 19 харлыг Михаил Чигжит анныыр сезонунга эки белеткенген. Боду аныяк-даа болза ол, бүгү-ле чүвени ыяк кылган. Михаил эрткен чылын аннап чоруткаш, мурнакчы анчыларның дениелинден бедик көргүзүглүг болуп, бодунга алган хүлээлгезин ийи катап ажыр күүсеткен. Ону ВЛКСМ райкомунуң болгаш обкомунуң хүндүлел бижиктери-биле, а колхоз баштаар чер өртектиг бараанар-биле шаннаан.

Комсомолчу Михаил Чигжит бо чылгы тывышче үнүптер мурнунда колхозтуң комсомол хуралынга болгаш районнуң анчылар хуралынга кириштеш, чаа чылга чедир 20 киштн, 200 диинни өлүрерин хүлээнген. Аныяк анчы декабрь 1-ге чедир 18 киш, 65 диинни өлүрген. Ол ам хүлээлгезин чедир күүседир дээш тайгаже катап чоруткан, күүседип шыдаар-даа.

С. САМИЯ.

25 чыл аннадым

1936 чылдың күзүнүнде чүве. Ачам Адай-оол ашак мени кыйгырып алгаш чугаалады:

— Долгар, улгады-даа берген кижи-дир сен, чадырга-ла олуруп турган ажыы бар бе? «Олутта олча чок, чыдында чыргал чок» деп чугаа бар болгай. Кады аннап чоруур бис бе, кандыг деп бодай-дыр сен?

—Аванны часкаандырзын каапташ, чоруп шыдавас мен. Зарыпаржый берге ханчаар?

— Ажырбас, ажырбас, уруум, мен кайын ажырар мен, ачаны дыннаа, өг-бүлезиниң ишти хөй улуска акша-көпеек херек болгай—деп, ачамны аванның деткип каанын ам-даа утпайн чоруур мен.

Оон бээр 25 чыл эрткен. Бо үениң иштинде чаңгыс-даа анныыр сезону аваа эрттирбедим. Тывыш чыл бүрү-ле янзы-бүрү болур чүве. Ынчаарга ан-не хөй—400 диинни 1947 чылда өлүрген мен, мээн хуумда тургускан рекордум ол.

Бо чылын анчы Байырның звеносунга кирип алгаш, аннап чордум. Олчам мынцыг: 3 киш, 206 диин, 1 кырза. Партиянның XXII съездизинге уткуштур алган хүлээлгемни күүседкеним ол. Моон соңгаар бүгү күштү үндүрүп, коммунизм тургузуушкуну дээш болдунар-ла үүлдерни кылыр мен.

А. СЕРЕН-ДОЛГАР,
«Совет Тыва» колхозтуң анчызы.

ЧӨГЕНМЕС МЕН

Калчанай Ишпеекевич Кол мурнунда чылларда чүгле Тожу районнуң эвес, а республиканың дээре анчыларының бирээзи болуп, аныяк чылдарында чаңгыс сезон дургузунда чүгле киштн безин 40 ажыр өлүрүп чораан.

Мурнакчы анчыны колхоз баштаар чер акша болгаш өртектиг бараан-биле каш удаа шаннаан, а 1956 чылда Калчанай Ишпеекевич «Бүгү-эвилелдің кедээ ажыл-агый делгелгезинин киржикчизи» медаль-биле шаннаткан.

Хоочун анчы удавас 90 хар харлаар. Назыны бо хире улгады берген болза-даа, ол бо анныыр сезонунда база аннап чораан. Метр ажыг кылын харлыг, соок, кадыр-берге тайгаларга кырган кижи анныарга ындыг белен эвес. Ынчалза-даа, ол 4 киштн, 10 диинни төрээн колхозунга өскеп дужааган.

— Аннап чор деп мени албадаваан-даа, ындыг-даа болза кажан анчылар аттанып эгелей бээрге кижи сагыжы дөспес апаардыр, чоруксаазы-ла келир. Аннап болур арга менде ам-даа бар, арай-ла карак четпестей берген, багай-ла чүве бо. Чамдыкта узун пеш бажыңга диинни бөлөларымга-ла ак хар барып дужер, чөгенгеш ханчаар, ам-даа анныар мен.

Кады чораан өөрүмге шаанда аннап чораан черлеримни көргүзүп, киш кожан, кандыг черге: кадыр, оргу, хорумнуг, азы дыттыг, шивилг, пештүг черге турарын чугаалап берип, киш изинин эрги, чаазын ханчаар тодарадырын, истээрин айтып берип чордум, келир үеде хөй өлүк тывар кижилерге ол-даа болза дуза болгай—деп, Калчанай Ишпеекевич чугаалады.

Чурукта: хоочун анчы Б. Кол уруунун уруунун оглу-биле.

А. АЛЕКСЕЕВ.

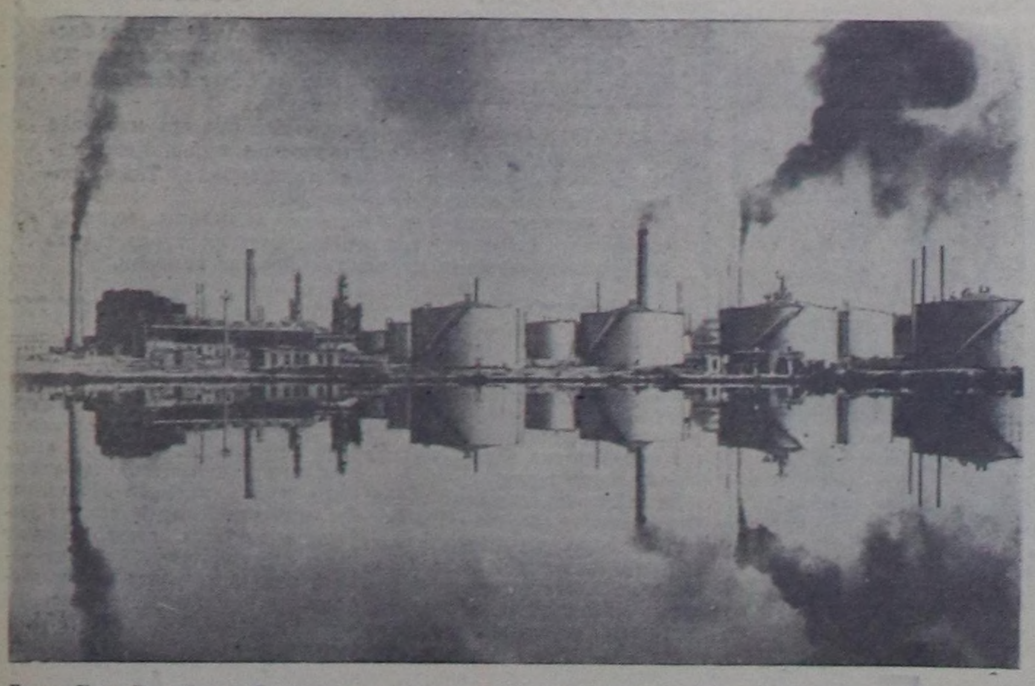

Кыдат Улус Республика. Беш чыл мурнунда совет болгаш кыдат геологтар Карамай районга (Синьцзян-Уйгурнуң автономнуг району) байлак нефтилиг черни илередип тыпканнар. Карамай кыска хуусааның дургузунда КУР-нуң нефть тып үндүрүп турар үлетпүргүнүн эң улуг төптериниң бирээзи болу берген. Чыл бүруде-ле муң-муң тонна оттулар үүл 150 километр узун дурттуг, чуртта эң баштайгы нефть дамчыдылгазыбиле Душаньцзыда нефть болбаазырадыр заводка кирип турар.

Чурукта: Душаньцзыда нефть болбаазырадыр завод. Фото Юэ Го-фаныы. Синьхуа агентилели.

Совет-америк чугаалажыышкыннар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле Комитеттиң составының дугайында совет-америк чугаалажыышкыннар доозулган. Ол чугаалажыышкыннарны КНО-нуң Кол Ассамблеязының XVI сессиязының ноябрь 28-теги резолюциязына дүүштүр чоруткан.

Чугаалажыышкыннарның киржикчилери өске-даа чурттарның төлөөлөри-биле сүмележилгени база кылган. Чугаалажыышкыннар чедишкинниг доозулган — ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың резолюциязының кады ажылдап кылган төлевилелии КНО-нуң Кол Ассамблеязының Политиктиг комитединге киирген. Ол Комитет чепсегленишкинни дүжүрер дугайында айтырыгны чугаалажып көөрүн совет-америк чугаалажыышкыннарны манаары-биле үскен деп чүве билдингир болгай. Баштайгы хүнде-ле, ноябрь 15-те, кажан Политиктиг комитет чепсегленишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрер дугайында айтырыгны чугаалажып эгелей берген турда, совет төлөөлер ол дораан-на КНО-нуң хемчээлинге ажыктыг ажылдаар органны тургузар дугайында тодаргай саналдарны идип үндүрген. Ол орган болза, ажыл-херекти үр үеде соңгаарладыышкын чокка ажыктыг кылдыр шинтпирлээринче ажылдап кирер ужурлуг.

Делегейде туруп турар байдалды илергейлээр болгаш күүнелериниң кандыг-бир бөлүглелериниң эргежыктарын колдады бөөр арганы болдурбайн ажылдаар, шак ындыг органның составын хандырарынче совет саналдар угланган.

Совет саналдарны КНО-нуң Кол Ассамблеязының XVI сессиязының төлөөлери калбаа-биле үүлдүргүнүүн көрген. Барыын талакы бөлүглел ону барымдаалап көөр ужурга база таварышкан.

Чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле чугаалажыышкыннарга дугуруштунган принциптериниң дугайында совет төлөөлериниң саналы бодунуң илергейлээшкинин чугаалажыышкыннарның чорудулгазында ажылдап кылдынганы совет-америк резолюцияның кады кылган төлевилелинде тыпкан.

Чугаалажыышкыннарның чорудулгазында ажылдаттынган совет-америк резолюцияның кады кылган төлевилели чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле Комитетти социалистиг беш чурттар: ССРЭ, Чехословакия, Польша, Болгария болгаш Румыния, барыын талакы бөлүглелдиң беш чурттары: АКШ, Англия, Франция, Канада, Италия болгаш өске-даа сес чурттар: Бирма, Индия, КАР, Эфиопия, Нигерия, Бразилия, Мексика, Швеция составтыг кылдыр тургузарын саналдап турар.

Делегейниң шыңгыы контролю-биле чепсегленишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрер дугайында дугуржулга чедип алдына бээри-биле дораан-на, чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле Комитеттиң илеткелин Кол Ассамблеяга доп-дораан көөрүн резолюцияның кады кылган төлевилелинде саналдап турар.

Резолюцияның кады кылган төлевилелиниң дугайында дугуржулганың чедип алдынганын совет төлөөлер сеткил ханыышкыны-биле демдеглеп турар. Ол төлевилел болза чепсегленишкинни бүрүн дүжүрерин чедип алырынга таарымчалыг байдалдарны хандырарының оруунга чугула базым болур. Төөгүде чепсегленишкинни өндере бүдүрериниче хемчээл чокка угландырган барыын талакы күүнелериниң политиказы өскерилге чокка арткан дугайын уттуп болбас деп үвеии мооң-биле кады демдеглеп турар.

Ылангыя ол дугайын барыын талакы күүнелериниң, ооң иштинде АКШ-тың шериг бюджеттерин үүгле аажок улуу-биле көвдеткени эвес, харын база КНО-нуң Кол Ассамблеязының XVI сессиязының хүлээп алганы, ядролуг чепсекти дайын сорулгаларынга ажыглаарын хоруудаар дугайында резолюция, Африка диптиатом чок зона кылдыр чарлаан резолюция, ядролуг чепсектиң моон соңгаар тарап нептерээрин болдурбазын көрүп турар резолюция ышкаш ындыг чугула резолюцияларны деткиринден барыын талакы күүнелериниң ойталап турар чоруу тодаргай херечилеп турар.

Ооң аңгыда, чепсегленишкинни дүжүрер дугайында америк саналдар чепсегленишкинни дүжүреринге контрольду эвес, а чепсегленишкинге контрольду тургузарын мурнуку хевээр саналдавышаан турар.

АКШ-тың көгүлдээзинде

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Кол Ассамблеяның XVI сессиязының пленарлыг хуралынга КНО-га КУР-нуң дурум өзугаар эргелерин катап тургузарының дугайында айтырыгның талазы-биле бадылаашкын декабрь 15-те болган.

КНО-дан чанкайшичи бөлүктүү төлөөлекчилерин үндүр сывырарын болгаш КНО-нуң, ооң бүгү органнарының ажылынга киржири-биле бодунуң төлөөлекчилерин чорудар кылдыр КУР-нуң чазаан чалаарын негеп турар Совет Эвилелиниң резолюциязы барыын талакы күүнелериниң шын эвес туружунуң түннелинде бадылаттынмайн барган. Социалистиг чурттардан аңгыда, Совет Эвилелиниң резолюциязы дээш Индия, Индонезия, Пакистан, КАР, Бирма, Цейлон, Эфиопия, Гана, Судан, Сирия, Марокко, Ирак, Швеция, Дания, Финляндия, Англия болгаш Норвегия бадылаан. Ол резолюция дээш шупту 37 бадылаашкыннар бердинген.

Резолюцияга удур 48 төлөөлер — АКШ-тың, Испаниялың, Мурнуу Африка Республиканың, Японияның, Перуунуң, Филиппиннериң, Никараугуаның, Мавританияның, Мальгаш Республиканың, Францияның, Гаитиниң, Австралияның, Чаа Зеландияның төлөөлери, чанкайшичи болгаш өскелер-даа бадылаан, тодаргайлаарга, резолюцияны дээш бадылаан күүнелериниң чонунуң ниити санынга одаарга чону дыка өвөөш болуп турар чурттарның төлөөлекчилери удур бадылаан.

Ол душта 19 чурттарның төлөөлери бадылаашкындан дадагалзаан (Нигерия, Сауд Аравиязы, Тунис, Конго, Австрия, Голландия болгаш өскелер-даа).

«КНО-га Кыдаттың төлөөлеттирилгениниң дугайында айтырыгның» талазы-биле шиитпирни бадылаашкынларның үштүү ийи кезээ-биле хүлээп алырының «эргежок чугулаын»баш удур көрүп турар АКШ-тың болгаш өске дөрт чурттарның резолюциязын совет резолюцияны бадыаарының мурнунда бадылаткан турган. Ол резолюцияга удур социалистиг чурттар-биле чергелештирзиянның болгаш Африканың эң улуг чурттары, ооң иштинде Индия, Индонезия, Бирма, Эфиопия, Марокко, Афганистан, Тунис, Сирия, КАР, а ол ышкаш Швеция болгаш Дания бадылаан. Резолюцияны бадылап турар үеде чеди чурттар дадагалзаан.

Кыдат Улус Республиканың дурум өзугаар эргелерин катап тургузар дугайында резолюция херек кырында хүлээп алдынмаан-даа болза, ук резолюция дыка хөй санныг бадылаашкыннарны алган болгаш ону дээш Азияның база Африканың эң улуг чурттары бадылаан деп, ССРЭ-ниң төлөөлекчизи В. А. Зорин онзалап демдеглээн. КУР-нуң дурум өзугаар эргелерин катап тургузар дугайында айтырыг КНО-нуң Кол Ассамблеязының дараазындагы сессиязындан орай эвес шиитпирлеттинген турар дээрзинге бүзүрелин В. А. Зорин илереткен.

Тайбыңның бүгү делегей Чөвүлелиниң сессиязы

СТОКГОЛЬМ. (СЭТА). Тайбыңның бүгү делегей Чөвүлелиниң сессиязы декабрьның 16-да Стокгольмнуң Хаматы бажыңынга ажыттынган.

Тайбыңның бүгү делегей Чөвүлелиниң Секретариадының дыңнадып турары-биле алырга, чепсегленишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүреринің айтырыын, герман айтырыын, а ол ышкаш тайбың талалчыларының шимчээшкининиң сорулгалары-биле холбаштыр национал-хосталгалыг демиселдин айтырыын сессияга чугаалажып көөр болуп турар.

Тайбыңның бүгү делегей Чөвүлелиниң президиумунуң кежигүнү, улустар аразында тайбың дээш Ленинчи шаңналдың лауреады, сураглыг швед чогаалчы Артур Лундквист сессияның ажыдыышкынынга эге сөс чугаалаан.

Тайбыңның бүгү делегей Чөвүлелиниң күүседикчи президентизи профессор Джон Бернал «Делегейниң амгы байдалы болгаш делегейниң тайбың дээш шимчээшкининиң сорулгалары» деп темага илеткел кылган.

Сессияның ажылынга 60 ажыг чурттарның төлөөлекчилери киржир.

Эйхманны өлүрер деп шииткен

ИЕРУСАЛИМ. (СЭТА). Дайынның кемниг херектени Адольф Эйхманны азып өлүрер деп чоокта чаа шииткен.

Магалыг чедишкин

ЛОНДОН. (СЭТА). Великобританияның Коммунистиг партиязының национал организакчызы Уильям Лохленниң дыңнатканы-биле алырга, эрткен неделяда Коммунистиг партияга 112 кижи кирген. ВКП-ге сөөлгү алды айларның дургузунда кирген чаа кежигүннериң ниити саны 2.700 кижи болуп турар.

Великобританияның Коммунистиг партиязы «бодунуң политиказы-биле болгаш ажыл-чорудулгазы-биле бодун тайбыңның болгаш социализмниң партиязы кылдыр көргүскениниң» түннелинде ол магалыг чедишкин чедип алдынган деп, Лохлен онзалап демдеглээн.

Кара бажыңдан дезип үнген

ПАРИЖ. (СЭТА). «Юманите» солуннуң дыңнадып турары-биле алырга, Алжириң Коммунистиг партиязының секретары Ахмед Аккаш Анже хоорайда (Мен болгаш Луара департаментизи) француз кара бажыңдан дуртуннап чоруй барган. Алжир улустуң хосталгазы болгаш бодунуң төрээн чуртунуң хамаарышпас чоруу дээш демиселге идепкейлиг киришкени дээш, Аккашты бо чылдың февральда, француз шериг трибуналы 25 чылда кара-бажыңга хоруудап шииткен турган.

ҮШ КҮРҮНЕЛЕРНИҢ ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛЫНДА

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Ядролуг чепсектиң шенелделерин соксадыр дугайында үш күүнелериниң чөвүлел хуралын декабрь 14-те Великобританияның төлөөлекчизи М. Райттың дарталап эрттирген. Великобританияның төлөөлекчизи сөс алгаш ядролуг чепсектиң шенелделерин соксадыр дугайында дугуржулганы чедип алырда, делегей контролю эргежок чугула деп медеглээн. ССРЭ контрольдан ойталап турар деп нүүлдеп ол Совет Эвилелин буруудаткан.

Совет төлөөлекчи С. К. Царапкин англи делегатка харыылавышаан, бөгүнгү чугаалажыышкынны шын эвес чорудуп турар-дыр, үүге дээрге ядролуг чепсектиң шенелделерин соксадыр дугайында дугуржулганы дүрген чарарынга идиглиг болуп турар ниити принциптерни дилээриниң орнунга, барыын талакы делегаттар бо чугаалажыышкынларны узамдыктырар дээш янзы-бүрү сылдагларны дилеп турарлар-дыр деп медеглээн. Совет Эвилели контрольдан ойталап турар дээрзиниң дугайында Великобританияның делегадының медеглели херек кырында шыныг үүл-биле дүүшпейн турар.

Бис контрольга удур эвес бис деп, совет делегат чугаалаан. Бистер контроль дээш, Совет чазактың саналдап турары шак ындыг контроль дээш, а чогум-на — агаарга, октаргай делгеминге болгаш суг адаанга ядролуг чепсектиң чазылдырыышкынының фактыларын илередиринге контрольдуң национал херектелдерин ажыглаары дээш туржуп турар бис. Чер адааның чазылдырыышкынларын ап көөр болза, аңаа онза дугуржулга эргежок чугула. Чазылдырыышкыннарны илередип тыварының национал херектелдерин ажыглаарының аргазы-биле контрольду чорудары эргежок чугула деп Совет Эвилели санап турар. Барыын талакы күүнелериниң төлөөлекчилериниң боттары безин мурнунда ол үзел-бодалды барымдаалап турганнар болгай. Ынчаарга олар ам боттарының бодалын өскертишкеннер ышкаш-тыр.

Барыын талакы делегаттар херек кырында чангыс черде таптап турар болгаш чугаалажыышкыннарны буруңгаар шимчедир дээш чүү-даа кылбааннар деп, ооң ыңай совет төлөөлекчи айыткан.

Чөптүг буруудадыышкын

АФИНЫ. (СЭТА). Хойзингерниң дугайында АКШ-тың чазаанга Совет чазактың нотазы, немец-фашистиг өжелекчилериниң араатанзыг үүлгедиглерин илередир болгаш истээр талазы-биле күүнеениң Онза комиссиязының дыңнадыы Грециядa улуг үүлдүргүүнүүшкүнүү болдурган. Грециядa удур агрессияны ажылдап кылырынга болгаш боттандырарынга Хойзингерниң идепкейлиг киришкенин ол документилерде көргүскен факт хөй-ниитиниң онза бодалын болдурган, ол агрессияны грек улус ам-даа утпаан.

Хойзингерниң үүлгеткен кемниг херектери дээш ону судка шилчидер дээш шимчээшкин Европаның чурттарында күштелип турар дээрзин «Анесартитос типос» солун демдеглээн. Социалистиг чурттарга удур угландырган НАТО-нуң агрессчи планнарын боттандырарын гитлержи генералдарга — дайынның кемниг херектеннеринге улам идеген турар АКШ-тың, Барыын Германияның болгаш НАТО-нуң кежигүннери өскедаа чурттарның харыысалгалыг болурун Европаның чурттарында моон-биле кады демдеглеп турар.

«Атинаики» дээр сураглыг буржуаз солун Хойзингерниң дугайында совет буруудадыышкынны «пропагандисчи» болгаш «барымдаа чок» чүве кылдыр көргүзерин ораладжып турар барыын талакы бөлүктерни шүгүмчүлеп турар. Ол ыракта-ла ындыг эвес деп чүве чугаа чок дээрзин ол солун бижээн.

Эрткен дайынга качыгдаан европа чурттарының хөй-ниитизи Хойзингерге удур совет буруудадыышкыннарга каттыжып турар деп «Эстия» дээр буржуаз солун бижээн.

Буржуаз парлалганың дыка хөй органнары, ылаңгыя чазакка чоок турар ограннары болза Хойзингерге удур совет буруудадыышкыннар НАТО-нуу делегейниң улустарынга удур агрессчи эвилел кылдыр сойгалап, НАТО-га-даа база ол ышкаш ол шериг эвилелин «камгалал организациязы» кылдыр көргүзерин ораладжып турар барыын пропагандага согугну таварыштырар дээрзинге боттарының дүвүреп турарын чажырбайн турарлар.

Гагаринниң ужудуушкуну —чылдың эң улуг болуушкуну

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). ЮПИ агентилел «бо чылдың он эң улуг болуушкуннарын» айтыр дугайында дилегни кол америк солуннарының редакторларынга чыл бүрүде чорудуп турар.

1961 чылда ол санал алыышкынының түннелдери ам биллиие берген. Редакторларның бодалын өзугаар алырга, чылдың эң улуг болуушкуннарының ол дазызында бирги черни Юрий Гагаринниң төөгүлүг ужудуушкуну эзлеп турар.

Төөгүлүг тураскаалдарны тывар, кадагалаар

Эрте-бурунгунуң төөгүлүг тураскаалдары — бижиктиг көжээлер бистиң республиканың девискээринде элээн хөйү-биле мөөннеттинген. Төп Азия болгаш Моол ынчаар бир муң ажыг чылдар мурнунда чурттап чораан түрк дылдыг улустарның биске артырып каан ол көжээлеринде бижик болза, оларның бижииниң эң бурунгу хевири болур. Ынчангаш олар бистиң чуртувустун болгаш даштыкы чурттарның эртемденнериниң кичээнгейин шагдан бөөр-ле хаара туда бергеннер. Ол эрте-бурунгу бижиктер дугайында түрк дылдар талазы-биле сураглыг эртемденнер В. В. Радлов, С. Е. Малов, И. А. Батманов болгаш өскелер-даа улуг шинчилел ажылдарын бижээннер.

Кыргыс ССР-ниң Эртемнер академиязының академиги, профессор И. А. Батмановтуң эгелекчи саналы болгаш удуртулгазыбиле Тываның дыл, литература болгаш төөгүнүң эртем-шинчилел институту тыва болгаш өске-даа түрк улустарның өгбелериниң ол эрте-бурунгу бижиин бо чылын шинчилеп өөренип эгелээн. Бо чайын бис Тываның төп районнарынга турган тураскаалдарның элээн хөйүн тыпкаш, оларның бижиктерин номнарда парлап үндүргени-биле шүүштүрген бис. Көжээлериң турар черлериниң дугайында тайылбырны республиканың чурт-шинчилел музейинге дамчыдып берген. Бо ажылга ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының дыл шинчилээр институтунуң ажылдакчызы А. М. Щербак база киришкен. Шинчилел ажылдарының түннелинде эрте шагның болуушкуннарының дугайын тодаргайы-биле төөгүлээн 14 көжээлерни музейде эккелген. Ооң-биле кады, ам музейде 17 көжээлер шыгжаттынып турар. Оларны Улуг-Хем районнуң Барык, Кара-Тал, Кызыл-Чыраа, Кара-Суг, Телээ, Оттук-Даш деп черлериниң база Тандынын Элегестен тыпкан. Көжээлериниң бижиниң хөй кезиин шинчилеп номчаан болгаш олар С. Е. Маловтуң «Түрктерниң енисей бижии» деп номунда, а чамдыы бистиң институттуң «Эртем демдеглелдериниң» IX үндүрүлгезинде парлаттынган.

Бижиктиг тураскаал көжээлер Тыванын мурнуу болгаш төөн районнарындан база илереттинген. Чижээлээрге, эрте-бурунгунуң тураскаалдары-биле бай Өвүр районнуң Саглы көдээ Совединиң девискээринден археолог А. Д. Грач чурумал болгаш үжүктерлиг 2 көжээни тыпкан. Ук көжээлер болза орхон-енисей бижии дашкаартан эвес, а түрктерниң боттарының чуртунга тывылган деп бодаарынга элээн-не барымдаа бооп турарының үжүрүндан үнелиг чаа материал болур.

Өвүр көжээлеринде бар турар дүрзүлер ышкаш демдектерлиг, даш болгаш ёзулуг эрги түрк бижиктиг база бир көжээ Каа-Хем районнуң девискээринден тывылган. Оларның барын биске Копту-Аксында школа башкылары Салчак Ширидивии биле Сарыг Савелий олар дыңнаткан, ол-ла районнуң «Ленинчи орук» колхозунуң колхозчузу Салчак Бөлзеңе көжээлер турар черге бисти эдертип чедиргеп. Чурт-шинчилел музейи Өвүр, Каа-Хем болгаш өске-даа черлерде билдингир бижиктиг көжээлерни дарый чыып, оларны кадагалаар ажылды организастаар ужурлуг. Бо талазы-биле хөй-ниитиниң киржилгези чугула ужур-дузалыг.

Тыванын эртем албан черлери улуг ужур-дузалыг, бурунгунуң ол тураскаалдарын тып илередир, кадагалаар болгаш оларның бижиин номчуур талазы-биле моог даа соңгаар шинчилел ажылдарын чорудар сорулгалыг. Бижиктиг даштар-биле чергелештир, бисте бар турар бүгү-ле кижи көжээлерни болгаш хаяда чурумалдарны чангыс черге чыып мөөннээри чугула. Төөгү талазыбиле ужур-дузалыгдан аңгыла, ук тураскаалдар шаандагы кижилериниң даш ояр, чонар уран чүүлүнүң база бир херечизи болур. Ынчангаш эрте шагның тураскаалдарын тып илереткеш, биске дыңнадырын эртем-шинчилел институту бүгү чондан дилеп тур.

З. АРАГАЧИ,
Тыванын дыл,литература болгаш төөгүнүң эртем-шинчилел институтунуң эртем ажылдакчызы.

Кассаның ачызы

Күүнеениң ажаалга кассаларынга бодунуң хууда күш-ажылчы орулгазын шыгжадып кадагаладыры ажылчы чонга кайы хире ажыктыгыл дээрзин бистиң өг-бүлевистиң чижээнден-даа көрүп болур. Он беш чыл ажыг үениң дургузунда ажаалга кассазының салыычызы болуп келдим. Бо үениң дургузунда биске херектиг дыка хөй өртек-үнелиг эдилелдерни садып алган бис. Оларның аразында меңээ эң-не күзенчиг болуп турган коштуг мотоцикли безин садып алыр аргалыг болгын бис. Ам дыштаныр хүннерде кадайым-биле кады элээн ырак аян-чорук кылып, селгүүстеп, эки дыштаныр турар мен. Ажаалга кассазының салыкчызы ыяавыла хөй түннүг акша шыгжадыр эвес, а харын бодунуң хире-шаа-биле үзүктел чок эвээш-бичелеп салып тургаш элээн хөй түүге чедир чыып алгаш, өртекүнелиг эдилелдер садып алыр аргалыг-дыр деп үвени бистиң чижээвистен көрүп болур.

Бис ам өг-бүлеге пианино садып алырын шиитпирлээн бис. Маңза база-ла ажаалга кассазы биске дузалаар. Ап турар шалыңывыстан ынаар кезектеп шилчидип турар шыгжамырывыс оон өске-даа өртектиг түүлдерни садып алырынга четчир.

Ажаалга кассазынга шыгжаткан акша-биле үүгле өртек-үнелиг эдилелдер садып алырынга эвес, төрээн черинге аян-чорук кылырынга, улуг-улуг курорт, дыштанылга черлеринге-даа баарынга ажыктыг болгай. Чижээ, бо чылын мен кадайым-биле Үш-Белдир курортунга дыштандым, ол дээрге база-ла кассада шыгжамырывыстың ачызы болган.

Албан-хаакчы, ажылчын болгаш колхозчу кижи бүрүзү бодунуң хостуг акша-хөрөнгизин ажаалга кассазынга шыгжадып кадагалатпышаан, чүгле бодунга ажык-орулгалыг болурундан аңгыда, ону улус ажылагыйын акшаландырарынга күүнеениң түр када ажыглаарынга дузалап турар. Ол болза бистиң чуртувуска коммунистиг ниитилелди тургузарының улуг планын күүседиринге «далайга дамды немере» дээн ышкаш дөгүм дуза-дыр. Ынчангаш ол ылаңгыг, шын херек.

В. КАЗАНЦЕВ.
Чадаана хоорай.

Шын болган

Чөөн-Хемчик районда «Сут-Хөл» совхозтуң Ишкин салбырында медицина салбырының эргелекчизи В. Монгуштуң ажылында болгаш ажыы-чаңында улуг четпестерниң барын илереткен көдээ бижикчиниң чагаазы редакцияга келген. Ажылчы чоннар депутаттарының Чөөн-Хемчик райкүүском даргазы эш Н. Бойдунуң бистиң чоруткан бижиниске харыылааны болза: авторнуң чагаада бижээн фактылары хыналдадан колдуунда шын болуп балыткаттынган. Кызыл-Тайга көдээ Советтиң күүскомунга В. Монгуштуң дугайын чугаалажып көргеш, ону ажылындан үндүрген.

ЧЕМПИОНАТ ДООЗУЛГАН

Республикага бирги чер дээш декабрь 1-де эгелээн шыдыраа чемпионады доозулган. Чидиг демиселге эрткен ол маргылдаага мастерге кандидат Н. Шишигинден аңгыда, бирги разрядтың 5, ийиги разрядтың 9 болгаш үшкү разрядтың 1 шыдыраачылары киришкен.

Маргылдааның кончут дапкыш хүн чурумунуң (чангыс-даа дыштанылга хүнү болбаан) дургузунда киржикчи бүрүзү 15 салыгларны, а бүгү киржикчилер 225 салыгларны ойнаан.

Бирги разрядтың шыдыраачызы П. Беркович маргылдааны улаштырулаштыр тиилелгелер-биле эгелээн. Чеди салыгдан чеди сан—кайгамчык түннел! «1957 чыл каталтады-ла» деп чамдык киржикчилер болгаш көрүкчүлер сактып чугаалажы бергеннер. Ынчаарда Беркович маргылдааны шак ынчаар эгелээш, кымга-даа алдырбайн, область чемпиону болу бергенин билир кижилер сактып турганнары ол. Ынчалза-даа сески салыгда маргылдааның мурнакчызының куштүт бурунгаарлаашкынын Б. Хомушку доктаадыпкан. П. Беркович ооң соонда улай-улай уттургаш, бирги чер дээш демиселден үнген.

Мастерге кандидат Н. Шишигин дөрткү салыгда Б. Хомушкуга уттургаш, Т. Чамзырай, П. Беркович олар-биле хаймнашкаш, ийи санны ышкынган турган. Н. Шишигин эң шиитпирлиг үеде, он бирги салыгда С. Идам-Сюрюнге уттургаш, мурнунче Ондар Куштааранны бир сан ажыг кылдыр эрттирипсе-даа, тиилелгеже соруктуун камгалап шыдаан.

Энир чылын область маргылдаазынга ийиги черни алган Ч. Оюн маргылдааны багай эгелээн. Алды салыгларның соонда ол үүгле 2,5 санныг турган. Ынчангаш киржикчилер Ч. Оюнну эскербейн турганнар. С. Идам-Сюрюн, Д. Чооду, Т. Чамзырай, М. Мениг-оол олар эрткен чылын шаңналдыг черни чедип алган Ч. Оюнну каапкаш, бурунгаарлап чоруй барганнар. Ынчалзажок Ч. Оюн ундараваан, ол бодун холга ыяк апкаш, сөөлгү салыгларда удурланыкчыларын улай-улай удуп ап турган, 10 санны ап, О. Куштааранга чыпшыр четкен. Маргылдааны кончут эки эгелээш, ооң ортаа үеинде кезек кошкай берген С. Идам-Сюрюн О. Куштааран биле Ч. Оюнга үүгле чартык сан четпээн. С. Идам-Сюрюн шыырак шыдыраачыларын бирээзи болурун О. Куштааран-биле соңгаарлаткан салыгны төндүр ойнаарынга болгаш өске-даа салыгларны чорударынга көргүскен.

Турнир таблицазында бүгү көзеенктерни долдурупканда киржикчилериниң тус-тузунда алган черлери мындыг: Н. Шишигин 11,5 санны ап, республика чемпиону болган. Ч. Оюн биле О. Куштааран — 10-10 саннарлыг ийиги—үшкү черлерни үлешкеннер, дөрткү черни С. Идам-Сюрюн—9,5 санныг, бешки—М. Мениг-оол—9 санныг, алдыгы—чедиги—Т. Чамзырай биле П. Беркович—8,5—8,5 саннарлыг, сески — Д. Чооду—8 санныг, тоску-онгу—Б. Хомушку биле А. Шишкин—7,5—7,5 санныг, он бирги—Ю. Панаргин—7 санныг, он ийиги—Я. Лисицкий—5,5 санныг, он үшкү—С. Тамба—5 санныг, он дөрткү—Артына—4,5 санныг, сөөлгү 15—16 черлерни М. Торлук биле З. Артына—4—4 саннарлыг алганнар.

Маргылдааның тиилекчизи Н. Шишигинге чемпионуң дипломун, Ч. Оюн биле О. Куштааранга шаңнал бижиктерни тывыскан.

Бо маргылдааның түннелин барымдаалап турган, республиканың шилиндек шыдыраа командазын тургускан. Ооң составынга чемпионаттың тиилекчилери Н. Шишигин, Ч. Оюн, О. Куштааран, С. Идам-Сюрюн, М. Мениг-оол олар болгаш аңаа немей П. Беркович, Х. Ондар, Т. Чамзырай оларны, херээжен шыдыраачылардан Е. Байкара биле З. Ооржакты киирген. Ол чыыды команда январь 8-те Кызыл хоорайга белеткелди эгелээр.

Январь 19-та Тыванын шыдыраачылары РСФСР-ниң шыдыраа талазы-биле Чигониниң кубогу дээш Красноярскининиң шыдыраачылары-биле ужуражыр.

С. КӨРГЕН-ООЛ.

Бөгүн "ТУВИНСКАЯ ПРАВДАДА"

«Сөзүн эзлээр» деп мурнуку үүл-биле солун ажыттынган. Тыва АССР-ниң Дээди Советинге соңгулдаларның түннелинің дугайында дыңнадыг, 1961 чылдың декабрь 17-де соңгуттурган депутаттарның даңзызы. Л. И. Брежневтиң Индияда чоруп турары солунда кирген.

Ийига арында «Улуг-Хая» совхозтуң кадарчылар бригадазының бригадири Х. Маадыр-оол **«Биске хүндүлүг херекти онааган»** деп үүлдү бижээн. Н. К. Крупская аттыг библиотеканың эргелекчизи Г. Нелюбинаның үүлү кирген, ооң ады **«Солун перспективалар»**. СЭТАның тайылбырлакчызы И. Артемовтуң **«Сорук кириишкинниг чурагайлар»** деп үүлүн база парлаан.

Үшкү арында А. Петровтуң шажын-чүдүлгеге удур үүлүн парлаан.

Дөрткү арында В. Розовтуң **«XX чус чыл, аныяк назын болгаш ядролуг бомба»** деп үүлүн болгаш өскедаа информацияларны парлап турар.

„Шын" солуннуң редакциязынга

Мээң төрүттүнгенимден бээр 60 хар харлаанымга база мени чазактың шаңналы-биле шаңнаанынга холбаштыр эштер, таныш-көрүштер мээң адрезимге сагыш-сеткилдиң ханызындан изиг күзелдерин илереткеннер.

Бүгү-ле эштерге болгаш өңнүктерге чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенимни силерниң солунуңар дамчыштыр илередирин чөпшээреп көрүүкер.

Салчак ТОКА.

РЕДАКТОР Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

БӨГҮН

«НАЙЫРАЛ»: **«Булуттарда каникулдар»** 10, 12 шактарда. **«Ыржымның оранында»** 2 шакта. **«Чорумал ыыс»** 4, 6, 8 шактарда. **«Француз: тар Американы көрүп турлар»** (делгем экранныг) 10 шакта.

«КАА-ХЕМ»: **«Орукту төнчүзү»** 11.15, 1.15, 3.15 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: **«Альба Регия»** 2.30, 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Лунашаларга бактажыышкын»** 3.15 шакта. **«Ол кыс чай дургузунда танцылаан».**

КАДАЙЫ

Итпит Омаандайовна Монгуш

хенертен мөчээн дугайында Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал» колхозунуң даргазы эш Владимир Сержинович Тойлуг-оола СЭКП Улуг-Хем райкому болгаш райкүүскому ханы кажыдалын илередип тур.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажын № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, пропаганда килдизинин 23-54, харыысалгалыг секретарьның болгаш харыысалгалыг дежурныйның 23-35, көдээ ажыл-агый килдизинин 25-38, партийжи амыдырал болгаш культура амыдырал килдистериниң 37-13, иштики информация килдизинин 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг килдистериниң 21-27, үлетпүр болгаш транспорт килдизинин 22-64, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—01241. Чагыг № 2490. Культура эргелелиниң типографиязы